

CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

REDACTORI

pentru partea literară

V. G. Morțun

pentru partea științifică

I. Nădejde

O IUBIRE LA ȚARĂ

Dramă în trei acte și trei tablouri.

PERSOANELE

ILINCA. — *logodnică lui Niță.* Library Cluj

NIȚĂ. — *flăcău din sat.*

NECULAI. — *tatăl Ilincăi.*

ZAMFIRA. — *mama Ilincăi.*

BABA IRINA. — *moașa satului.*

BABA MARGHIOALA. — *mama lui Niță.*

MOȘ VASILE. — *pădurariu.*

BOIERIUL. — *proprietariul moșiei.*

DOCTORUL *ambulanței.*

UN STUDENT — *ajutoriu.*

UN STRĂIN. — *prieten al proprietariului.*

GHIȚĂ. — *băiețelul lui Neculai.*

TOMA. — *fruntaș din sat.*

ILIE. — *vezeteul boierului.*

PERCEPTORUL *comunei.*

PREOTUL *satului.*

DASCĂLUL *satului.*

UN NEGUSTORIU *de vite.*

SUPREFECTUL,

CÎȚI-VA VECINI.

TABLOUL I.

SCENA I.

Scena se petrece în pădure cam la marginea șoselei ce trece prin mijloc. Niță în cămeșă și ȋțari, încins cu brîu roș, stă pe ȋearbă cu pălăria lîngă ȋel ; Ilinca în fustă și cămeșă, vorbește cu Niță, tot rupe cite un fir de ȋearbă, îl sucește și îl zvîrle.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NIȚĂ

Da baba Irina fost'a la voi, că te cer le-a spus?

ILINCA

A fost băboiul ȋerȋ, da ȋeu cînd o văd ȋmpung fuga ; ca sarea'n ochi mi-ȋ dragă ; ce-a fi vorbit, habar n'am. Mai bine ȋeră să vii și să grăești singur.

NIȚĂ

Dă, Ilincă, ȋmȋ veneà cam greu, mai ales că m'au luat la oaste și-ȋ vorba tocmai peste trei ani ; și de cerut trebuie să te cer. Știȋ ce-am aflat de la babă ?

ILINCA

Sigur vr'o iscoadă proaspătă, doar la codoașca satului scot minciunile puȋ ; ce-aȋ gîndit sara, he! he! ȋea știe a doua-zi, pe semne că-l are pe Nichidușă, ție-se de dȋnsa. Și drept ciudă ce ți-a spus?

NIȚĂ

Taci, Ilincă, spune Țea brașoave, da nu totdeauna, zice că: Toma a pus' o stărostoae, că deși n' ai nemic, Țel tot te-ar lua.

ILINCA

Ptiu! ucigă-l crucea, acuma după văduoiu m' ași duce! Da aibă stea'n frunte, fie numai Țel pe lume, și de nu m' ași mărită o mie de ani, tot nu mi-ași legă zilele cu unul ca dînsul. Ți-î teamă de asta Niță? Alei! tu încă nu mă cunoști. O dată ce Ți-am spus că Țin la tine, de-acu nici moartă nu-mi întorc vorba, fie Țel și fecior de împărat. Nu știu Ție ce-Ți zice inima?

NIȚĂ (*îi Țea mîna*).

De mi-ar fi fost de prujit, Ilincă dragă, nu băteam un an întreguț acela-și drum; poți să crezi că-mi spuneă inima ce-vă mai trainic. Dă, și cu alte fete am șuguit Țeu așa de buna demineată; da mîncam cît șapte și de dormit, puteai să tai lemne pe mine. Cu tine, nu; de la o vreme, cum te zăream, unde mi se părea că mă'nnađuș; nici în ochi batir nu-Ți puteam cătă. Cum nu te vedeam o zi așa unde mă prindea un urit, să mor nu altă... Une ori te visam, săream din somn și nopți întregi nu'nchideam ochi.

ILINCA

Și Țeu tot cam de așa boală zăream, vina ta că nu-mi spuneai nemic; dă, Țeu, ca fată, nu puteam fi așa îndrăzneată.

NIȚĂ

Tot vroeam Țeu să-Ți spun, de cît mi se părea că mă'n-cunjurî, că te uîți chiorîș la mine și pe cît îmi făceam curaj de departe pe atîta îl prăpădeam numai ce te iveai. Păn ce știî de Dumineca mare la joc, mi-am luat inima 'n dinți și mi-am zis: „cum mi-a fi norocul, am să-î spun“. De atunci m'am tămăduit, (*stringînd'o de mînă și privind'o cu drag*), o singură vorbă mi s'a lipit de inimă ca leacul de rană.

ILINCA

Da mătușa Marghioala n'a priceput nemic ?

NIȚĂ

Mama, la început zicea că mi-î făcut; amû crede că m'a lecuit cu descîntece (*ride vesel*). He! he! he! Știî după ce mi-ai spus că mă iubești, nu mai știeam pe ce lume's: toată ziua îmi părea că zbor; atîta îeram de vesel, că să mîerau flăcăii ce n'a găsit. Îți aducî aminte, toată vremea numaî cu tine am jucat. Cînd te stringeam de mijloc, m'apuceau flori; atîta îeram de amețit că de cîte-vă orî îeră cît pe ce să te sărut.

ILINCA (*răzămîndu-și capul pe umărul lui*

Niță).

Niță dragă, că te iubesc cred că nu te îndoeshî și că tu mă iubești îs sigură; de-ar veni d-zeu singur să-mî spuie că mă'î uită vre-o dată, tot nu l'ași crede. De cît nu știu ce să fie de cînd am aflat că te îea la oaste, mi-a căzut o scîrbă pe inimă și m'a cuprins o jale de mă năpădește plînsul cîte de două treî orî pe zi. Astă noapte te-am visat mort într'o beserecă întunecoasă; m'am trezit bocîndu-mă și perna'mî îeră udă de lacrimî (*zbucesște într'un plîns fără sine*).

NIȚĂ

Ilincă dragă, ce faci! Am să vin, am să-mî cat dreptățile, poate oiû face numaî un an. Ilincă dragă, de plîngî tot așa, de nu-mî făgădueshî că-î fi cuminte, îmi fac samă. (*o cuprînde și o sărută*). Șterge-ți ochii; uit'te moș Vasile.

SCENA II.

MOȘ VASILE (*cu toporul în spate, cu lîu-! leaua în gură, se vede venînd din pădure*).

Buna ziua, hulubașii moșului, hulubașii: nicî nu vād nicî n'aud

NIȚĂ

Mulțămim D-tale, moș Vasile! Ce faci? Tot cu slujba?

MOȘ VASILE

Ce să faci? Așa-î vieța; da pe tine te-au luat la miliție și pace. Pîrdalnica asta de oaste iewa omul cînd i-î mai drag de trăit; și se rupe inima, zeu, nu mai departe voi: tu tinerel, Ilincuța ca o floare, ce bine v'ar ședeă miri?

NIȚĂ

Dă, moș Vasile, chitesc că nu ne-a sta reu nici peste trei ani.

MOȘ VASILE

Hei! dragii moșului, iewa is bătrîn și trei ani tot îmi par mult, știi vorba bătrînească: însuratul de tînăr și mîncarea de demineață mare bine priud omului. De cît, ce să faci? Așa a fost să fie. Ilincă, da tu ce ai acolo?

ILINCA

Niște bureți, moșule, duc tătucă-î de poftă; tot bolește, sermanul.

MOȘ VASILE

Dă iewi, de cît știe că tot dojenește cîociul să nu între nime în pădure; iewa, din partea mea, v'ași lăsă să-î luați și toți, că doar n'am să-î murez. Remăneți sănătoși; drum bun, măi Niță.

NIȚĂ

Mulțămim d-tale, moșule.

ILINCA

Ie tîrziu, merg. Viî mai acu-și?

NIȚĂ

Merg pe la primărie, nu zăbavă vin; am să le vorbesc curat pe față, ce-a da tîrgul și norocul.

ILINCA

Poî, vezi bine, cine știe ce-a spus băboiul; de-o vreme nu mă are la inimă, m'ar sorbi într'o lingură de apă.

NIȚĂ

Și pentru ce, că doar n'ai vrut să-î mînînci capul?

ILINCA

De ce? Iea, am răpezit'o de vr'o două ori cu vorba.

NIȚĂ

Îți pui și tu mintea cu o babă nebună.

ILINCA

Dacă-î nebună, lege-se de garduri, nu de oameni. Știi ce-a ajuns'o capul să-mi zică?

BCU Cluj / CentNIȚĂ University Library Cluj

Ce?

ILINCA

Tot vedeam îeu că-mi ține urma ca o natemă; nu pricepeam ce are baba; mai dăună-zî o văd că mă oprește'n drum, gîndeam cine știe ce are să-mi spuie, de-o dată începe a mă tîpși pe obraz și a-mi zice:—„Doamne Cuță, cît iești de frumușică n'are maică-ta nevoie de zestre, bați o fată de boieriū. Zeu nu-î păcat să fii cucoană“.—„Dă, mătușă, i-am zis răstit, fie-care cu al său cin“ și dau să merg, da İea unde m'apucă de mîna și-mi spune verde în ochi:—„Ba că tu ai să fii cucoană, îmblă cuconașul morțiș după tine; numai cată să fii cuminte, te așteaptă un noroc, cum n'ai visat, nu degeaba și-am pus İeu năvalnic în scăldătoare“. De cîudă n'am putut descleștă gura, İ-am întors o păreche de ochi ponciș, mi-am zmuncit mîna și m'am dus. De atuncia nici nu-İ dau buna demineată.

NIȚA

Ucig'o crucea, pohoată, să n'o întilnesc ȳeu că numai doi
pumnĳi fĳ dau și remĳine de nu se mai scoală, tălpoil!

NIȚA (*o săruta și apucă pe șosea*)

SCENA III.

S'aude mĳnat de cai pe un drum ripos lăaturalnic din pădure, pe
urmă s'aude prăvălitura unui docariu, întâiu strigăte pe urmă hohote. Se vede
venind un boieru ca de vr'o 30 de ani în costum de țară, pe urmă un străin
cu cilindrul turtit, pantalonii plini de colb, se tot scutură și privește cilindrul.

STREINUL

Măi, măi, ce accident, auleu, afurisită costișă d'apoĳ și do-
cariul tău, (*se ține de coaste*) mi-a frintăără și coaste și tot, n'am
vr'o leziune la față?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BOIERIUL

Da de, noroc de nas, alt-feliu ȳeră vaĳ de obraz! Așă-i
bre la țară. Iei, care-i acolo? Ce fugi, stăi zic, te-am văzut. (*Ilinca
se ivește pri'ntre copaci*). Ha! tu ȳești Ilincă? Vină'n coace să te
văd... Da vină o dată, că te aduc cu sila.

ILINCA (*imbojorată ȳese la drum*).

Vr'o cĳți-vă bureți, cucoane.

BOIERIUL (*privind'o galeș*).

Vă spun să nu îmblați prin pădure și tot nu'nțelegeți, ai
noroc că ȳești tu (*o pișcă de obraz. Ilinca vrea să pornească
răpede, boierul o prinde de mĳnă, Ilinca ține fața ĳntoarsă*). Stăi,
drăguță, nu fĳi spărioasă ca un ȳepure; de ce nu-mĳ vii la curte
nici o dată? Să știi cĳnd a veni mă-ta la angajament am s'o dau
afară; mie fetele mi-s dragi, nu babele. Ce te zmuncești, las că-ți
dau drumul; nu te teme.

STRĂINUL

Frumoasă fată, da spărioasă; dă-î drumul bre, uit'te acu-și plinge (*se tot scutură de colb*).

BOIERIUL

A-zî te iert, cată să vii la curte, că degeaba, iew nu te uit. (*Ilinca apucă prin pădure pe drumul pe care s'au răsturnat boierii*).

STREINUL

Bree! da multe fetișoare de astea ai tu 'n sat? Le ții numai pentru tine ori și pentru prietenii?

BOIERIUL

Ha! ha! Îți place? Ce zici, să fie asta la Paris?

STRĂINUL

O raritate, nene; am văzut'o înse de tot neîmblinzită. Ce dracul. Faci amor platonice?

BOIERIUL

Iei bre! aveă chip un ibovnic de inimă, acela îmi strică trebile, mais je l'ai fourré à l'armée.

STREINUL

Iești prea parlamentar, iewa-o mai românește. Adecă pe sus n'o poți aduce la curte? Hei, de ce nu-s iew în locul tău, i-ași da iew mojiului, o fată așa frumoasă iew de obrazul lui? Fă-te a șugui și mă lasă pe mine.

BOIERIUL

Să vii la anul, cu asta vreau să fiu romantic.

STREINUL

Da nevasta ce ți-a zice?

BOIERIUL

Ieu pe dînsa o întreb ce face la Paris? Nu cum-vă oiți

stă să-î administrez avereă și mă voiî și călugări. (*Se aude cum vezeteul suduie și caută să dreagă hamurile*).

BOIERIUL

Bre Ilie, ție stricat, nu poîi inhămă ?

ILIE (*se zărește*).

D'apoî s'a dres: oiștea ruptă, hamurile fărmate; amî de capul mîeu nu maî zic nemic, dacă vă potrivîi și daî hățurile în mîna tîrgoveților ? Ne-a trecut un păcat, puteam să fim tus-trei țandurî!

STREINUL

Auleu, nene, rele drumurî maî aveîi.

BOIERIUL

Iea tacî bre, dacă nu știi mîna, la ce dracul puî mîna pe hățurî, te ride și vezeteul.

STREINUL

Dă, nene, am mînat caî de rasă și nu mi s'a întîmplat nemic, aî tăi se vede că nu-s deprinși încă, or fi tinerî.

VEZETEUL (*s'aprovie cu docariul*).

Ieî, cucoane moale ți-a părut ripa Hă! hă! hă! Cît pe ce să dăm ortul popeî; heî, amî staîi colea (*le arată rizînd scaunul de dî'napoî*), scaunul cel bun ție hăbuc (*se suie și stau ghemuiți cu cîte un picîor afară, vezeteul și-a sclipuit o capră, cortina cade*).

ACTUL I.

SCENA I.

În scenă se îmfațoșază o căsuță țerânească, se vede innăuntru l iei, ie joasă, ferești mici și nu de-o potrivă. În fund un pat așternut cu țol; la capătul patului o lădiță de brașov, pe dînsa cîte-va pernuți vechi; de asupra patului o culme, pe care stau aruncate cîte-vă haîne ponosite. La stînga privitorului în colțul din fund cuptoriul, apoi ușa și pe planul întăiū pe părete o poliță pe care stau cîte-vă blide. De a lungul păretelui din dreaptă o laiță. Pe vatră foc cu niște găteje sub ceaun; Zamfira în cămeșă și catrință veche tot suflă în foc.

ZAMFIRA

Bată-le focul vreascurī cã zăcute's.

NECULAI (*intră pe ușa în ifari și cămeșă, vechi de tot, hlobănîndu-se de boală, cu fața roșă și jupită, cu ochi stinși, șede pe pat*).

Doamne, Zamfiră, reu m'a vitruit boala, credeam că n'a-jung în casă; și mi se mai pune o ceață pe ochi, de să-mi tragă unul o palmă, zeu, nu-l văd.

ZAMFIRA

Ce-a mai fi și asta? poate de slăbăciune, omule. Doamne, mari păcate, mare blăstăm tocmăi în dricul muncēi te apucă și afurisita de boală; al patrulea an de cînd te tot întoarnă. Ce foc! ce calicie! asta ți se trage numai de la mîna de om. Îți ziceam ieu: Neculaī, nu te tot pune în poară cu toți berecheții.

NECULAI

Dă femeie iew is bucuros, fie'n capul dușmanilor; știu bine că reu nimărui n'am făcut; de cît dacă te hărățește, musai trebuie să muști, măcar de băț. Dar amu de m'ar stringe D-zeu să nu mă mai chinuese.

ZAMFIRA

Omule, omule, bate-te peste gură! Moară mai bine cei ce vor să-ți răpuie capul, gîndește, că remănem de izbeliște.

NECULAI (*cu capul răzămat de pernele de pe ladă*).

Ce dracul, oare nu's greerî în lădița asta, tu nu-î auzî? poate's sub vatră?

ZAMFIRA

Da unde se mai pomenește ziua mare greerî? Boala-ți vuește. Vezi, de mergeai la spital, de cînd te-a sfătuit dascălul, poate acuma iewai izbăvit.

NECULAI

Iei, doamne, să merg și la spital, de cît văd bine că leac n'am, cîți au fost bolnavi ca mine unul să zică că s'a izbăvit. Pe zi ce merg tot mai reu, mînele și picioarele'mi crapă și mă ustură de mă arde la inimă; numa frica de păcat mă ține că nu-mi fac samă.

ZAMFIRA

Cruce de aur, așa gîndurî Satana le dă omului nu te potrivî ispitei.

NECULAI

Tare's slab nu mă tem de moarte că tot am să mor o dată, de cît ce faceți voi cu datoriile, vă scoate ciocoiful și sufletul.

ZAMFIRA

Ce'ți mai faci, omule, inimă rea, da ce are să ne ție, se-răciea? Am avut noi măcar parte de banii luați, ȳ-am văzut de's albȳ orȳ negri? Perceptorul știe, ȳel a avut hasnă, n'ar mai pu-trezi cine-a stȳrnit atȳtea dări! N'ai cu ce sārā māmăliga; dar birul sār ȳeasā. ȳea letinȳ fārā suflet, lume jacășā!

NECULAI

Ascultā femeee, de cerȳ cārūȳa la dascāl roagā-l sār ȳi-o dee pe dupā o toacā, pe arșȳȳ nu-ȳ chip, mār usturā faȳa șȳ mȳnele par'cā mār arde cu jeratec.

ZAMFIRA

Remȳi singur, trebuȳe sār vie șȳ Ilinca, naiba știe ce atȳta ședere, parcā-ȳ așteaptā acuma sār creascā. (*ȳese*).

SCENA II.

ILINCA (*ȳntrā posomoritā cu cofȳȳa de bu-reȳȳ, ȳea o oalā de pe vatrā șede pe laiȳȳ, alege șȳ-ȳ pune ȳn oalā*).

Batā-ȳ focul bureȳȳ, de-acu nu merg la strins sār știu cār marim cu toȳȳi de dorul lor.

NECULAI

Ilincā? Aȳ venit? Aȳ adus bureȳȳ? Pune-ȳ la foc; sār-ȳ faceȳȳ cu usturoiȳ, poate așȳ mai prinde la inimā.

ZAMFIRA (*ȳntrā rāpede*).

Am ȳntȳlnit pe Ghișā șȳ l'am trimes sār-ȳ spuȳe, cār de mult mȳ-a fāgāduit'o, a zis cȳnd oiȳ vra, numai sār-ȳ spun di'nnainte. ȳeȳ, Ilincā, te-a lāsāt pādurariul sār ȳeȳ bureȳȳ?

ILINCA (*tot alegȳnd șȳ punānd cu cȳudā ȳn oalā*).

ȳeȳ, pādurariȳ! Ardā-ȳ focul bureȳȳ!

ZAMFIRA

Ce ieșți așa botoasă? Ce-ai pățit?

ILINCA

Ce să pățesc? Iea m'a văzut cîcociul.

ZAMFIRA

Iei, și pîere lumea de o mîină de bureți?

ILINCA

Mă rog, cînd v'a fi poftă, să mergi D-ta; ȧeu nu mai merg.

SCENA III.

NIȚA

Buna ziua, dor vă ȧeră de mine?

ZAMFIRA (*Ilinca ȧe furca, Zamfira șede lîngă vatră și tot îndată bureții cu o lingură*)

Bună să fie, băte, cum ȧi-ȧ și inima; dar nouă, tare ni-ȧ rea, nevoia ne gîtuie și Neculaȧ bolnav. Iea șezi colò pe laiȧ, cã de mai crești, nu încapȧ în casă.

NIȚA

Drept: am buicit de ploȧ, orȧ cum zice mămuca: „burueana rea crește și la ploie și la secetă“. Da D-ta, moș Neculaȧ, aȧ dat'o ȧear pe boală; de ce adecătelea n'aȧ merge la ambulanȧa asta? Ie bună modă, nu ca la spital, ȧi colea aproape, la Cornești.

NECULAI

Auzȧ, Zamfiră, știȧ cã-ȧ bine; în caltea de mor, ȧs aproape.

ZAMFIRA (*tot îndesînd bureții*).

Da las, omule, nu mai menȧ slava domnului, aȧ încã să depeni, a da d-zeu și teȧ ȧndrepta, de nu-ȧ crede singur c'aȧ bolit. Aș-a-ȧ

omul, cînd îi sînătos, crede că n'a mai fi bolnav și cînd îi bolnav crede că nu s'a mai îndreptă; da de are omul leac și zile nici nu știe din ce se izbăvește. Da pe tine, Niță, ce dor te-a adus pe la noi? Cumătra Marghîoala s'a fudulit, de cînd te are holteiū, n'o aruncă vîntul batăr o dată la noi.

NIȚA

Ba-î slabă, bătrînă, da la urmă mai știi? Nu m'apuc: bătrînilor cîte nu le vin în cap? V'a spus Ilinca, pe noi ne pornește a-zî, am și venit să-mî ieu ziua bună.

ZAMFIRA

Mare urgie și oastea asta, și doar cumătra te are numaî pe tine, uitte pe-a Bălașei l'a iertat de oaste.

NIȚA

Ziceau s'aduc dovadă că tata'î mort. De unde știi ieu, cînd iel a luat cîmpii de atîția ai? Dreptatea lor să le fie în cap, iea pe semne nu li se ajungea la număr și pe mine a fost să cadă păcatul. A îmblat iel mămuca pe la curte, pe la primărie, dar ți-ai găsit să mai scoți oaiea din gura lupului.

ZAMFIRA

Bieata cumătră, greu i-a fi fără voinic la casă: ce poate face în ziua de a-zî un cap de femeie? Cu atîta jac greu răzbate chîar bărbatul; nu mai departe pe mine, m'apucase pentru fușe, noroc că bîetul Neculaî a găsit țidula.

ILINCA

Amu să zicem că mătușa Marghîoala îi dată iea cu nevoiea, da lui Niță greu i-a mai fi păn a deprinde șmotrul lor, se zice că-î pune și la carte.

NIȚA

Nu mă tem, sînătos de-ași fi; învăț și carte și tot.

ZAMFIRA

Drept, tu de mic te băteași după școală; de cât maică-ta singură, cine să-ți pască un pureel, ori o găscă?

NIȚA (*învîrtind pălăria'n mîină*).

Știi, mătușă Zamfiră, ce ne-am pus Țeu și Ilinca în gînd și poate nu va fi cu bănat nici Dumniilor-voastre?

ZAMFIRA

Spune și-oișă ști, întrebarea n'are stricăciune.

NIȚA

Poate v'a spus baba Irina vr'o două vorbe despre mine.

ZAMFIRA

Mi-a spus Țel baba, și drept să-ți spun tare mi-o venit reu.

NIȚA (*supărat*).

Cum! Ce?

ZAMFIRA

Că tu Ț-ai fi zis să ne spuțe că vreași să Ței pe Ilinca, dar că maică-ta pe de altă parte Ț-a spus: „că mai bine să te vadă în-ins pe masă de cât să Ței o golancă; doar nu pentru fete de sama Ilincăi te a crescut Țea, niște groase de obraz cari sar în capul flăcăilor“. Dă, serace, serace, da slava d-luȚi, nu rupem nimăruș mîni-cele. Ori Ție de multe ori Ți-am așinut calea să-mă Ței fata? A cui a fi partea, a nemeri-o Țel.

NIȚA

Nu știu ce-a spus mama, treaba Ței, știu atîta că's om cât lumea și s'a trecut vremea cînd ascundea varga la spate, am să fac așa cum mi-Ț gustul, am să Țeu pe cine mi-a plăceă. Cu Ilinca ne cunoaștem de mică copii; de nu mă luă la oaste, hotărisem să ne luăm în cîșlegele de toamnă. Sortii, uicgă-Ți crucea, ne-au stricat tot. De cât, dă, nu știu ce-Ți zice: Țeu și Ilinca ne am hotărit să

vă spunem să ne socotiți ca logodnici pînă ce măntore, poate fac numai un an, cine știe cum se'ntore lucrurile.

ZAMFIRA

Bine ar fi, dragii mîei, de cît vezi: tu n'ai pămînt, ȧea nu, și ce-o să faceți voi? Nu uită că, dă, copiii n'așteaptă poftă, în ciți-vă ai, doi trei să țin de poale; mîncare le trebuie, îmbrăcăminte cît de cît; zăpciul te gîtuie, pămînt plătești, hei! atuncia blastemî și cununie și logodnă; ușor ȧe de zis mănsor, dar greu de ținut casă.

NIȚA

Drept, vremile's grele, de cît dacă se'nțeleg și nu zice unul hăis și celălalt țeala, tot merge și trăești, batîr de a-zî pe mîne. Să vă spun drept: Ilinca mi-i dragă, ȧea ține la mine și batîr un an doi tot om fi fericiți.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ZAMFIRA

Înțeleg ȧeu măi Niță, doar am fost și ȧeu ca voi, datoria mea îi să-ți spun; poate crezi c'avem ce-va seu; vezi bine poate că și ȧeră, dar de cînd mi-i bolnav omul, tot s'a dus pe gura lupului, pînă și zestrișoara ce-o întruchipasem a vîndut'o perceptorul; numai să-l osîndească lăcrimele mele, că d-zeu știe cu cît greu întruchipasem două trei lăicere și cîte-vă pernuți.

NIȚA

Dar las, mătușă Zamfiră, sănătoși să fim, ne-om face, nu știî d-ta că omul tînăr doarme pe pîeatră și tot îi pare puf. (*În vremea aceștei vorbiri Ilinca măi ȧese din casă, pe urmă ȧear în-tră, moș Neculai cînd așipește, cînd tresare, cînd se trezește*).

ZAMFIRA

De n'ar fi fost oastea ȧeră cum ȧeră, te măi cuprindeaî, apucaî vre-o păreche de juncănași, vre-o vițică; de te-or încunjură copiii, averea te ocolește cît colo.

NIȚA

Toate s' drepte, de cît ce să fac, nu te poți pune cu stapînirea, așa mi-a fost dat: de ceea ce-î scris omului nu scapă'n pîeatra sacă, de s'ar ascunde și'n măruntaiele pămîntului, că tot ȝeaba. Da d-neata, moș Neculaiu, ce zicî, răspunde batîr cîte-vă cuvinte. (*vorbind mai tare*).

NECULAIU

Of! tare-mî vuiește capul! mai bine m'ar stringe D-zeu! De la mine aveți toată vîrtea: tată-mîeu nu m'a propit: cum am vrut așa am făcut. Fiți numai credincioși unul altuia; de casa pri-căjită D-zeu întoarnă fața. Știi povestea... Unde ȝești, Ilincă, ascultă, nu te fă surdă: „Cîoroiu nicî o dată să nu aibă ce ȝici. Vai de casa unde ibovnicul mînîncă plăcintele și bărbatul linge blidele“ Ha! ha! (*ride fără sine*).

ZAMFIRA

Doamne, omule, pe semne n'ai ce grăi?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NIȚA

De-acu vă sărut mîna, tătucă și mămucă, noi cu Ilinca am schimbat de mult inelele. Îtîrziu, remîneți sănătoși, pe după o toacă ne pornește; bine că'n caltea mi-a mers în plin; tu, Ilincă, hai și mă petrece pîn la fîntînă. Ieu am să vă seriu; cată de-mî scriți batîr o dată, la Crăciun; de-acu într'un an am să fac toate chipurile să vin. S'auzim de bine și să te ȝăsese sănătos, moș Neculaiu.

NECULAIU

Să te audă D-zeu, Niță, stați merg și ȝeu pe prispă. (*Niță Neculaiu și Ilinca ies, Zamfira ȝea furca și stă lîngă vatră*).

SCENA IV.

BABA IRINA (*vine cu furca; în fustă și cămeșă, la cap îmbrobodită cu tulpan undelemniu cu flori mari, legată pe sub ȝel cu tulpan alb cu flori roși și albastre*).

Buna ziua, Zamfiră, ce faci? Torcî fuîor, sclipuești zestre? Bătă-le norocul fete, că multe le trebuîe.

ZAMFIRA

Zestre! Ți-ai găsit? Unde am semănat măcar un fir de cînepă! Torc omenesc, de muncă nu-î rușine. Și zi a murit și bîetul Andrei! Sermana femee! o casă de copii! Cu două mîni hrănește ȳea atîta pojidic?

BABA IRINA

Dacă n'are omul zile, pace; d'apoî a și zăcut: trei aî la ținut bîeata femee pe coaste. Într'un feliu, bine că s'a îndurat D-zeu de l'a strins, ȳel zăceă o boală și ȳea zece, la început mîncea foc de mult, ce să-ți mai spun că știi. Da Neculaiu, cum merge, nu l'ai mai dus la șpital? L'am văzut ațipind pe prispă, tare-a slăbit, sermanul.

ZAMFIRA

M'a povățuit unul și altul că să-l duc la ambulanța asta, cum ȳi zic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BABA IRINA

Iea păcate, cel bolnav în caltea stă pe coaste, da ceîlalalți trebuie s'alerge și încă de nu-î un om năsălnic la boală! Îleu cînd imî aduc aminte și de moșneag, cît ȳeră de nătîng să mai fi avut și-o troahnă lungă, zeu luam cîmpii; da așa, D-zeu să-l ȳerte, într'o septămîna parcă nicî n'a mai fost: a zăcut, a murit și l'am și 'ngropat.

ZAMFIRA

Da las și așa nu-î bine te ȳii căit că nu l'ai căutat.

BABA IRINA

Dacă n'are zile, fată, n'are nicî leac. Da Ilincuța ce mai face?

ZAMFIRA

Ce să facă? Iea cu năcazul.

BABA IRINA

Doamne, Zamfiră, cînd aî ști una, aî sări'n sus de bucurie.

ZAMFIRA

Ce? Poate o mai cere cine-vă? De geaba: Și-a pus ȳea gîndul la unul, n' o mai ademenestî sã eie pe altul. Ieu bucuros așî vrea, pãcatele mele, cã, dã, unde calcã bãrbatul nu calcã femeea, tot am avea o leacã de propea. Vorba ceea bãrbatul sã stee ca un par la gard cã tot se cunoaște.

BABA IRINA

Ieî, o întrebã numai de n' ar fi ȳea proastă, ba ce feliu de om, încã nici nu-î de obrazul ieî.

ZAMFIRA (*înfeptã*)

Dã, mamã Irinã, dacã nu-î sã n' o ȳeie, silã nu cad nimãruî.

BABA IRINA

Nu-î vorbã de cerut, nici nu-î vorba de luat; d-ta ȳești amũ femeie 'n toatã mintea, cunoști cît poate lumea; ȳea, dã, ȳi brudie. Tinerețã nu-î? Crede cã toate mustele fac miere. Cesa 'nțelege de la o minte crudã! Ieu am cercat' o așã pe departe; da-î foc, sor' o, n' ai hal sã te apropii cu vorba. Pe semne așã-î scris: cel ce are noroc n' are minte. Ce vreî? La nevoiea în care sînteți vã cade, ca din ceriũ, o norocire neașteptatã.

ZAMFIRA

Dã, mamã Irinã, tot n' ai spus nimic, așã vorbești parcã vre-o comoarã ai gãsit și ai vrã s' o împarți cu noi.

BABA IRINA

Ți-ași spune; da nu mi-ar fi voiea ca ȳeu, femeie bãtrînã, sã-mi stric vorba degeaba.

ZAMFIRA

Fie și cu platã, da nu știu pe ce, vorba ceea.

BABA IRINA

Ce mai la deal la vale, cuconașul nostru și a pus ochiî pe

Ilinea, o soarbe din vedere nu alta! (*încet și steclindu-i ochii*) N'ăi grijă, multe fete din sat ar vrea să fie în locul Ței!

ZAMFIRA

Iea tacî, mătușă, ce mai stîrnești iznoave! Om însurat ca dînsul? Lumea multe grăește da Țeu cred că's minciună.

BABA IRINA

Pe semne d-ta nu trăești aice 'n sat! Ce are să facă omul, dacă Țea-și face mendrele la Parisul ceala? Dă, bărbatul nu-î ca femeea. Ței, și la dînșii așa-î: Țel într'o parte, Țea'n alta. Ce ne pasă nouă! Iea, norocul Ilinecăi; drept că și cîcoiul n'are reu gust: alta 'mpotriva Ței nu găsești 'n sat; zeu, bate-o cucoană! Nu știu de unde-ai căpătat'o? (*rizînd și privind'o pe Zamfira 'n ochi*).

ZAMFIRA

Ieu nu vād lumea de năcaz și d-tale 'Ți vine a prujî; fie care cu norocul lui; las boġeriġ să-și cate ducăi.

BABA IRINA

Fa Zamfiră, Țești oare 'n toată mintea? În loc să te bucurî, să-mġ mulțumești că-Ți aduc o veste bună, poate și Țeu am pus un cuvînt că te știeam nevoeșă, poftim ce vorbe 'mġ dai. Cînd are prilej să-ġ Țerte boġeriul datoriea și să-ġ înzestreze fata Țea face nazurġ!

ZAMFIRA

Da aġbă-și parte Țel de avere, banul nemuncit nu se ține de om.

BABA IRINA

De cel prost și bicisnic se țin numai păduchiġ. Să mai zicġ că nu dă omul singur în noroc cu piciorul! Dacă's Țeu proastă și-mġ pun obrazul pentru niște Poftim, ce ochġ dau Țeu cu boġeriul? Nu vrați de voġe?! ÎȚi vrea de nevoġe, he! multe am văzut de-aġestea (*furioasă și voind să meargă*).

SCENA V.

BABA MARGHIOALA (*uitindu-se prin casă*)

Buna ziua! Ce, nu-î aice mangositul de băiet? (*cătră baba Irina*). Tu, tălpoiū bătrîn, porți coțea, n'ai mai ajunge cum imbli să nenorocești copiii oamenilor! D-zeu știe cum din o fărîmă de carne l'am făcut cogemite om!

BABA IRINA

Ho! mama pădurei ce te răpezi, cine ți-l iewa, dă-mi pace! Grija lui am? Tălmăcește-te cu dînsa (*arată pe Zamfira*). Drept că mi-a zis mie de fată; i-am spus curat: „măi, băiet, nu-î de tine“

ZAMFIRA

Cînd v'apucă mult vă ține? Ce-mi faceți vuet în casă, știu că nu ți-am ascuns feciorul în sin, ai parte de dînsul.

BABA MARGHIOALA

De-ai putea ai face-o și asta, te cunosc, ieu cine iești, helbet om is și ieu (*se bate cu pumnul în piept*); nu-î mai ajunge tu să-mi pomăzuești băietul.

ZAMFIRA

Ascultă, Marghioală, dacă nu ți-î înțecat încă plodul, dă-î bătaie și ține-l a casă, de gustul tău n'oiū da oameniī afară. Ce te mai lăfoești cu fecioru-ți, parcă-î un boț de aur; dac' ași vrea și ieu m'ași fuduli cu fata, doar n'am găsit'o pe drumuri crescută gata, la urma urmei întreabă-mă de-ași da-o după muscalul tău, un golan ca toți golaniī.

BABA MARGHIOALA

Iean auzi îmbrăcatele, fruntășișele, n'au de-o mămăligă și se mai lăfoesc; dar așa-î de cînd lumea: fuduleia, nu se cum-pără. Una și bună: n'am fecior de 'nsurat.

ZAMFIRA

Ține-ți odorul cum știi, nu-mi face vuiet în casă, bietul Neculaiu ie cu zilele în mână.

BABA IRINA

Multe doage vă lipsesc, curat vorba ceea, vă sfădiți de la blană și ursu-i în pădure. Iel are de făcut trei ani armată și voi vă bateți cap în cap.

BABA MARGHIOALA

Dacă ați fi fost niște femei de treabă nu trebuia să-l suferiți pe aice, să-i stricați mîntea, mai bine îi ziceați: „du-te, măi băiete, nu iești de noi“. Ți-ai găsit! Voi îmblați cu farmazonii, căutați să-l fărmaçați, cite fleacuri am găsit, să fie în capul vostru!

ZAMFIRA

Atîta să trăești tu cît știm noi farmeci...

BCU Cluj / Centrul de Cercetare și Activități Culturale Cluj

Vremea pornirei, vătăjeii vin pe la mine, ie-l dacă ai de unde! In loc să-mi deie un sfat, iel la dracul. Mai bine-i suceam gîtul de mic, de cît n'ași aveà parte de iel tocmai la bătrînețe. Năcăjește Marghioal'o, crește pe diavolul, ca să ți-l ieie cea di'ntăiu mandrofică!

SCENA VI.

NECULAIU (*întră vătîndu-se*)

Valeu, valeu! tare mă doare capul! Ce dracul! Aice v'a strins cîoarele, doamne apără de muieri! N'ar putea iele fi două la un loc să nu-și spargă capetele! Ce, a dat dihorul în voi, gîștelor? Tăceți, destul, par'că 'mi sună în cap toate clopotele din lume.

MARGHIOALA (*domolită*)

Da nu, bade Neculaiu, ie ie cat plodul ceala! Hei! hei! cine are copii are și păcate.

NECULAIU

Dă, d'apoî aice ȳe staniŝtea plozilor? drept a fost mai dini-oarea flăcăul d-tale ŝi-a luat ziua bună ŝi-a zis că merge la primărie. A mai vorbit ȳel ŝi altele, de cît d-zeu ŝtie cine le-a vedeă bucuria.

BABA IRINA

Se'nŝelege trei ani nu's trei zile.

MARGHIOALA

ȳȳ place? ŝi ȳeu il aŝtept ca o toantă.

NECULAIU

Adicătelea nu ŝtiu, poate aveă să meargă pe a casă.

MARGHIOALA

Poftim, ȳea-ȳ urma, remȳneȳȳ sănătoŝȳ, nu vă supăraȳȳ, omul la mȳnie multe zice. (*ȳese*).

BABA IRINA

Cu bine! Mă duc ŝi ȳeu. (*ȳese*).

(*Neculaiu se culcă pe laiȳă. Zamfira tot cotrobăeŝte prin casă*).

ZAMFIRA

Auzȳ, neruŝinata, să mă ocărască ȳn casa mea. Ce mai pri-copsit. Un smintit, un apucat ŝi fecioru-su!... ȳn loc să mă leg ȳeu de dȳnsa că fecioru-su ȳmȳ scoate fata din minȳȳ!... Ca mȳne ȳȳ cade o parte bună, nu un golan ŝi calic, ŝi ȳea apucă prăjina, a avut noroc că-ȳ Neculaiu bolnav, alt-feliu ȳȳ făceam un frumos de mă po-menea cȳtrăeă.

NECULAIU

Dă-o dracului, ce-ȳ băietul vinovat dacă mă-sa-ȳ nebună.

ZAMFIRA

Mergȳ, omule? S'aduc căruȳă?

NECULAIU

Nu's locuri la ambulanță, femeie! Când stam pe prispă a trecut Leonte de la primărie, mi-a spus că stau pe atară, doamne apără, ca la praznic, mai ales de boala asta a mea. De cât, împlă doctorul prin sat, l'a văzut la Axinte și a spus vătăjelului să-l aducă și la mine.

ZAMFIRA

Da, omule, de ți-ar da ce-vă a casă n'ar fi reu.

NECULAIU

Tare mi-î reu femeie, să fie și loc tot nu m'așî duce, lasă mai bine să mor la casa mea. Mînila și picioarele mi-s amorțite, par că nicî nu-s ale mele, și capul mă omoară! mi-î sete.

ZAMFIRA

Na, omule, apă prospătă (*îi dă o ulcică de apă*).

BCU Cluj / Centrul de Cercetare și Editare
NECULAIU (*vrea să ia o ulcică, o privește amezit cu ochii rătăciți*).

Nu, nu ȳeu, nu pot, amezesc. (*împinge ulcica de se varsă*).

SCENA VII.

DOCTORUL (*și un student*).

Buna ziua, oameni buni!

NECULAIU (*se ridică*)

Sărutăm mînele, cuconașule.

DOCTORUL

Cum te chîmă, moșule?

NECULAIU

Neculaiu Burueană,

DOCTORUL

Ce te doare? Iean să văd pîeptul, mîmile,

NECULAIU

Dă, mă doare tot trupul par'c'ar fi bătut în piuă, capul mai ales mă omoară, îmi vuiesc urechile de-s nănc, nu știu ce nu să'ndură d-zeu cu mine.

DOCTORUL

De mult pătimestî de boala asta?

NECULAIU

Or fi vr'o patru anî; m'a prins la o zi mare boala, în ziua de Sîn-Pîetru; mă-aduc aminte ca ieri, m'a lovit, să iertaîi o greață, o furmicătură prin pîntece ca un feliu de vătămătură, las că mînele începuseră a mă ustură și a crepă de cum am prins la arat. De atunci mă chinuesc în fie-care vară, iearna tot mi-î mai binișor, mai vișe în coace în colea; da vara asta m'a vitruit de tot, nu-î chip să m'ajungă soarele că atîta mă ustură de-mî vine să-mî fac samă, faceți-vă o pomană și dați-mî ce mi-î da. *(glasul ie slab de tot, bolnavul se clatină).*

DOCTORUL

Culcă-te moșule, las, am să-î dau ce vâ de uns, culcă-te zic, vorbesc îeu cu nevasta. *(îndreptîndu-se cătră femeie).* Iean spune-mî: popușoi aîi avut bunî aniî iștia?

ZAMFIRA

Cînd mai bunî, cînd mai reî.

DOCTORUL *(cătră student)*

Iea notițe. *(cătră femeie).* Și-î amestecaî la un loc ceî stri-caî cu ceî bunî?

ZAMFIRA

Ba nu, îî dam la porcî pe ceî din cale-a fară de reî.

DOCTORUL (*stă pe un scaun de lemn*)

Da pământ aveți?

ZAMFIRA (*în picioare cu mâinele supuse*)

Da de unde, luăm de la boțeriți cîte o falce pe muncă; de se face, avem, batr de mămăligă; în ziua de a-zî udătu-ra-î fudulie. În cîțî-vă anî nu s'a făcut nemic, ne-am înglodat la curte pe niște popușoi stricați. Ce să faci? Ieram bucuroșî că ne dă și așa.

STUDENTUL

Da vite ce-vă n'aveți, cu cari să mai răzbateți nevoia?

ZAMFIRA

Apoi am avut boi, am avut o vâcușoară; dar cu dări, cu plata șoselei, de cînd omul nu poate munci, mai datorii cu morții s'a dus tot, pe urmă anî reî, așa că a-zî ne ținem cu mâinele. Mai rupeam din gura copiilor și hrăneam cîte un purcel. Ce folos! Cînd să ne'ndulcim, numai ce ne trezeam cu perceptorul și'l lua pe bir.

STUDENTUL

Va să zică postiți mai tot anul?

ZAMFIRA

Ce să facem? Un pui, un ou, te mieri cum l'ai stringe, să ai de-un chibrit, de-o sare. Așa-î la țară: banii îs cu papuci galbeni; trec luni și nu vedem bănuț în ochi.

STUDENTUL

Ie greu, ar trebui să cereți pământ, să fiți mai îndrăzneți.

ZAMFIRA

Parcă numai noi sîntem așa, de-or fi 'n sat v'o 5—6 frunțași, ceialalți poți să-î spînzurî că nu găsești cincî bani la vîeața lor. Ieu ce pot face? Omul bolnav, fata ca o pîcatră, băietul mi-î numai de șese anî. Da oare, eum credeți, mai are omul mîeu leac?

DOCTORUL

Vătăjelul a venit ȋean vezi cînd a veni să-mi spuî. (*Zamfira ȋese, Neculaiu doarme și tot tresare*).

STUDENTUL

Acela-și lucru mizeria fiziologică și pace! Ce are de-a face proletariatul din Europa pe lîngă mizeria țeranului nostru.

DOCTORUL

De sigur, căldura, pelagrozina din popușoiî stricați și alte multe nu sînt de cît pricinî secundare; cauza principală ȋe serăcicia nemărgenit de mare a țeranului nostru.

STUDENTUL

Anul trecut o sută de miî de pelagroși, acesta or să fie mai mulți.

DOCTORUL

Țeranul nostru are atîta energie, atîta forță vitală că te minunezi; alt popor de mult se stîngea. Ieată mă! Crezi? ȋs doctor de cîți-va anî, am văzut mizeriile vieței, cu toate acestea nici o dată nu mi-am simțit moralul atît de abătut, n'am fost atît de dezgustat chîar de arta mea; ca de cînd caut pe țeranî, (*se uită prin casă*). Privește cîtă calicie, ce viziune puturoasă, aice morî cu zile, toate lucrurile din casă nu fac zece francî! Nu mai de parte nenorocitul acesta: cogemite om; după croeala lui ar fi trăit o sută de anî. ȋn curînd are să nebunească, și ce-ȋ pot face? Ambulanța? Nu-ȋ macar un paliativ pentru atîta mizerie; ȋi îndopî cu doctoriî o lună de zile și ȋei pîer de foame anul ȋntreg! Prescrie tu doctore mîncări hrănitoare, și ȋel n'are nici mămăligă! Ce ris!

STUDENTUL

In ziua de a-zî un doctor pentru popor ȋe ca un architect care face planuri de clădiri frumoase, dar n'are nici material nici banî. Singura mîngîere ȋe că, se va trezi, serăcicia prea mare orî tîmpește și stînge un popor orî ȋl deșteaptă din amorțire. Mun-

citorii tuturor națiilor sînt în ajunul unei crize grozave, din care sigur vor ieși izbînditori.

DOCTORUL

Bine ar fi ca letargia să nu-î ucide, bine ar fi să aibă măcar convulziile înainte de a pîeri.

STUDENTUL

Le-or avea nu ca să pîeară, ci ca să trăească.

DOCTORUL

Hei, nene, credeam și Țeu cînd Țeram ca d-ta; dar m'am săturat de crezut și așteptat.

(Intră Zamfira cu un sac de piele, doctorul îl Țea, scoate un găvănșel și un șip).

DOCTORUL

Din șip să-Ț dai să bea cîte o lingură demineața, la amȚează și sara, din gavanșel să-Ț ungi pe mîni, pe piept și pe obraz tot de trei ori.

(Studentul Țea săcușorul; pleacă amȚndoi).

STUDENTUL

RemȚneȚi sănătoși, oameni buni.

ZAMFIRA

Vă sărutăm mȚnile cuconășule și boda-proste.

SCENA VIII

ILINCA

(Vine cu un braț de vreascuri).

ZAMFIRA

In cotro te duci, remȚi prăpădită.

ILINCA

Iea am dus o sarcină de uscături nu știi că nu ȳera cu ce face lumină?

NECULAIU (*tresare*)

Unde-ȳ, unde-ȳ, curmeiul, să-mȳ răpun zilele... doctorii! să mă otrăvească!... afară cȳnȳ, unde-s? Dă-ȳ afară! Așă.... v'ăȳ sfătuit cățelelor, să mă otrăviȳ? Vi-ȳ lehamete de mine, seracul de mine (*ȳncepe a plȳnge*).

ZAMFIRA (*ȳl privește spăimȳntată*).

Stăȳ, omule, ce ai? Cruce de aur! Uit'te doftorii.

NECULAIU (*săring de pe pat*).

Pieȳ sătană de muȳere, teștiu ȳeu: te-ai săturat de mine. Las, las nu vă temeȳȳ, v'oiȳ da larg. Unde-ȳ brȳul? Tot mi-aȳ furat; (*cu ochȳ rătăciȳ cată ȳn toate părȳile rupe zgăncile de pe mȳnȳ*).

ZAMFIRA (*cătră Ilinca*).

Fugȳ la preut, trimete pe cine-va, aice ȳe reu.

NECULAIU

Vă gȳtuiȳ pe toȳȳ, de nu-mȳ daȳ brȳul cel roș. Ce aveȳȳ voi cu mine? (*Se răpede furios la femeie*) Brȳul unde-ȳ, cui l-ai dat? (*Intră doi vecini*).

Ce-ȳ cumătre, liniștește-te.

(*Neculaiȳ se răpede la Zamfira o apucă de gȳt*). Brȳul, cui ȳai dat. Te-ai săturat de mine, ȳi-ai găsit pe semne altul!

UN VECIN (*ȳl apucă de mȳnȳ și-l ține*).

O frȳnghie, cumătră, nu-ȳ alt chip. Las, cumătre, liniștește-te, dă mănele de voȳe, uite'ȳȳ rupȳ rănila, veȳȳ curge sȳnge, las pentru binele dumi-tale. (*ȳl leagă mȳnele, Neculaiȳ se izbește cu capul de părete, ȳl leagă de piciorul patului care-ȳ bătut ȳn pămȳnt cum se obișnuește la țară*).

CELALALT VECIN

Nu te teme cumătră are să se liniștească, îndată ce i-a ceti preutul, noi mergem, mi-î carul în drum. (*ies amîndoi*).

NECULAIU

Ce zile am ajuns! Să mă lege ca pe un turbat! Și cine? Femeea, prietenii! Săriți oameni buni, dușmanii mă răpun, valeu!. mînele mele! (*Se vînzolește*).

ZAMFIRA

Iea, omule, doftorii, un vînt năprasnic te-a lovit, vezi, nu te da. Ieu mă răped la preot, o molitfă nu i-a strica. (*Iese*).

NECULAIU

Iei las, las, că mă liniștesc, țis! tacî! Auzî grierii? Strică hornul și-î dă de-acolo; vezi, vezi! V'ați sfătuit să mă năcăjiți (*în-cepe a plînge*).

ILINCA (*plîngînd*).

Tătucă, iean să te ung, poate să te mai ogoi. (*vine să-l ungă*)

NECULAIU

Ilincă tu să m'ascuți că teucid, spune unde-î brîul cel roș, nu cum-vă l'a dat mușieră cui-vă? Vezi-o? Vezi-o la bătrîneță s'a săturat de mine! Da și ieu în ciudă, am să trăesc cît lumea; pe toți am să vă 'ngrop.

ILINCA

Poi, vezi bine, tătucă.

NECULAIU

Hei, mainte v'amăgeam, vă ispiteam, să văd țineți voi la mine. Iean arată-mi brîul cel roș în ladă-î?

ILINCA (*deschide și-l arată*).

Ui'te îi în ladă, cine să-l ieșe.

NECULAIU

Iei bine, pune-l acolò. Vezi, bune doftorii, mi-au alinat durezza. Ilineuță, dragul tatei, tare mi-î somn.

ILINCA

Dormi, tătucă.

NECULAIŪ

Da bine, dragul tatei, nu ți-i milă? Ți-s tată, doar, nu cine cum să dorm legat, sloboade-mă batăr de la pat, să mă pot culca. Nu te teme, Ilincuță, mainte am vrut să spării pe mă-ta, n'ai frică! Nu vraî? (*începe a plînge*).

(*Ilinca îi dă drumul de la pat*).

NECULAIU (*se duce și se culcă pe pat*).

Ilincă, tare mă arde la inimă, o leacă de apă rece, proaspătă. Fugî răpede și-mi adă.

ILINCA

Stăi să vie mama.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NECULAIU

Iear, iear nu m'ascuți? De asta nu mă'ndrept ieu; fă-ți po-mană adă-mi că mă usuc, te văd aice, nici nu pot ațipi; ieși, fugi, zic!

(*Ilinca iea cofa și iese. Neculaiu cu ochii rătăciți, ca un fulger sare de pe pat, zmuncește mereu mânele, păn le sloboade, aleargă la ladă, scoate brîul, încuie ușă, leagă brîul în juvăț de-o grindă, se suie pe un scăunel cu trei picioare, ce iera lângă vatră se anină cu gîtul, zvîrle răpede scăunelul cu picioarele, în vremea asta se aude bătînd în ușă; Femea și fata, țipă și plîng. Cortina cade*).

(Va urma)

SOFIEA NĂDEJDE.

Poezii populare din Muntenia.

Badea

Pă d'alucîl Dunării
Umblă Turcii d'aîurea
D'aurea prin plaiurea
Tot umblînd și ispitînd,
Tot de Badea că întrebînd,
Tot de Badea circîumarul,
Că ziua cărcîumărește
Și noaptea haiducește,
Măcelar de Turci ai mari.
Pașa, frate, să plîngea
La boeri să jăluia
Boerii că-l întreba:
— O, Doamne, Măria Ta
Ce ești trist Măria-Ta?

Douăzeci patru Turci d'ai mari
Că se scula
Și la Pașa cînd venea,
Pașa din gură grăia:
„Uite, frate, ce-i asta,
Voi, frate n'ai auzit
Dă tâlhar mare, haiduc,

Care ziua-i cîrciumar
 Și noaptea măcelar
 Măcelar de Turci ăi mari“.

Dar un Turc care era
 Mult Pașa că-l iubîa
 Pă nume, frate, că-l chiema
 Stan al Țarigradului
 Nădejdea împăratului.

Turcii, frate, că-î lua
 D'a luciul Dunării
 Tot pe malul Oltului,
 Tot umblând și ispitînd
 Tot de Badea că'ntebînd.

Frunză verde ș'o lalea
 De casa lui cînd dădea
 Pă Băduleasa c'o găsîa

BCU Turcii, frate c'o întreba: Library Cluj

Băduleasa, Băduleasa.

—„De mi-î Badiu în vie,
 Trămete să vie
 De mi-i Badea dus în tîrg,
 La carne grasă

Trămete să vie acasă,
 Dar dacă e 'n casă,
 Du de-i zî să iasă,
 Că noi, frate, c'am hojit
 Și banii nu-i am împărțit
 Toți dreptu ne-am luat
 Numai Badiu n'a luat“,

Băduleasa d'auzîa
 Supărata că era ;
 „Nu mi-i Badiu 'n vie,
 Ca să-î zic să vie,
 Nicî în tîrg la carne grasă,

Ca să zic să vie acasă,
 Dar mi-i Badiu acasă,
 Că el, frate că mi-a venit
 Mi-a venit cam supărat,
 Mie o palmă că mi-a dat,
 Și 'n pivniță mi-a intrat,
 Cearc'o bute,
 Cearcă două,
 Cearcă Badiu până'n nouă,
 Când fuse butea de pe urmă,
 Vinu-î bun, vadra mare,
 Și bea Badiu să s'omoare."

Unde Turcii mi-auzia
 Fuga la beciu că dădea,
 Pe Badiu beat că-l găsia
 Trântit în prag că-mi era,
 Năvală la el că-mi dădea;
 Dar un Turc mai mic
 El din gură poruncia
 O frînghie că-mi făcea
 Și Badiu că-l lega
 Și deacolea că-l țira.
 Și legat unde-l lega?
 La dogoarea focului
 De stâlpsorul coșului.

Frunzuliță trei granate
 Și mi-l bate cum să bate,
 Și mi-l bate cu baltacu
 Pe cărarea capului
 Și cu sfircu biciului
 Pe fața obrazului

Dar Badiu că se deștepta
 Și din gură-mi ce zicea?
 — „Băduleasă, Băduleasă,

Cu stator*) de jupăneasă
Cu chipul de aleasă:

„Du-te tu în pivnicioară,
Carcă poala de gălbănași
Și te fă a'npiedeca
Și galbeni jos că-î vărsa,
Turcii banii î-or lua,
Mii drumu că mi-or da,
Sărăcuț de maica mea!“

Băduleasa se ducea
Poala, frate, c'o'ncărca,
Se făcea a'npiedeca,
Galbinii jos că-î vărsa...
Turcii nici nu se uita,
Tot mai tare-l canonea,
Dar Badiu ce-mi zicea:

„Băduleasă, Băduleasă
Du-te tu în prăvălie
Și-ți alege d'o iie
Una di'ntr'o mie
Și ia de-alungul ulițele
D'arîndul cărciumele,
Pe Neculaiu să-l găsești,
Două trei să-î povestești!“

Bădiuleasa d'auzia,
Iie, frate, nu lua,
D'alungul ulițele,
D'arîndul cărciumele,
Pe Neculaiu că-l gășia,
Într'o pivnicioară era
Cu trei fete de'mpărat,
Cu sabia le-a luat,
Alta că'n poală-î șede,

*) cu chipu

Alta cu vin pe ochi îl stropia,
 Alta că'n cap îi căuta,
 Băduleasa pe scară că se lăsa
 Și de dînsu cînd dădea
 „Olio tu, Neculcea mă,
 Imi tot beî și chefuești
 Cu-mî petreci
 Și de frate-tău nu gîndești,
 Că Turcii pe frat-tăn l'au legat
 La dogoarea focului,
 La stălpșorul coșului,
 Unde-î păs voinicului
 Și nu-l bate cum se bate
 Și mi-l bate cu baltacu
 Pe cărarea capului
 Și cu sfărcu biciului
 Pe obrazului!“
 Dar Neculcea d'auzia,
 Păru pe el se zburlea,
 Ochi'n cap se turbura:
 — „Băduleasa, Băduleasă,
 Du-te acasă,
 Turcii pe mine de m'o vedea,
 Tot eu ploschița că bînd,
 De pistoale răpăind,
 Turcii pe tine te-o întreba,
 Ce viteaz mare e ala?
 Tu să zici că-î negustor de boî
 Și trage în gazdă la noî.
 Și-a vîndut cirezile
 Și-a plătit dobînzile
 Și acu bea capetele.“
 Neculcea la cărciumă că sosia
 Și din gură ce-mi zicea?

„Băduleasă, Băduleasă,
Adă o vadră de vin,
Ca să-ți gust vinu de bun
Vadra de vin c'o punea
Și de pământ c'o trântia
Și țândări c'o făcea
Și la Turci că se ducea :
„Turcilor, boerilor,
Mai marii ienicerilor,
Stan al Țarigradului,
Nădejdea împăratului,
De vi i robul de vânzare
Vă dau galbeni și parale“.

Dar Turcii ce mi-i zicea?

„Nu ne este robul de vânzare“.

Unde Neculcea auzia
Mai rău, frate, că se întoca
Ear de Turci că se ruga:

„Dacă este vorba așa
Lăsați mă să-i dau o oacă de vin
Că mi-a fost prieten bun.“

O oacă de vin la Băduleasa poroncia
Luă Neculcea o dădea.

Neculcea la Badiu să ducea
Cu stînga vinu-i da să bea,
Cu dreapta sfoara îi tăia ;

„Vaî serace, Badiule,
Tu să bați marginele,
Că eu bat mijloacele,
De mine frate,

O scăpa cum o scăpa,
Dar de tine să nu scape
Nici în gaură de șarpe“.

Pe toți Turcii omora

Dar luî Badiu i se părea
Şi afară că-mî ieşia
Foc la case că dădea.
Care pe drum că trecea
Tot pe Badiu că-l căia :
„Vai sărace Badiule,
Cum îţi arde casele
Se topesc osînzile!“
Las să ardă
C'a fost pusă lîngă drum.

Notă. Auzită de la Barbu.

M. SCHVARZFELD.

DIRECȚIUNEA „CONTEMPORANULUI“

(SFÎRȘIT)

M'am apropiat de acea parte a articolului unde sînt nevoit să vorbesc de mine însu-mi, să răspund și observațiilor ce face dl Roman articolelor mele. Mărturisesc, îmi pare bine și îmi pare reu tot o dată de prilejul ce mi-a dat dl Roman să vorbesc despre mine însu-mi. Imi pare reu, pentru că voiui fi nevoit să vorbesc despre persoana mea, lucru ce aș fi dorit să nu fac; îmi pare înse bine, pentru că ast-feliu voiui putea desluși unele locuri din articolele mele.

Și acuma trec la chestie.

Dl Roman zice că nu se unește în totul cu mine în privința artei, înse ie foarte departe de-a lămuri în ce și cum; ie așa de puțin deslușit în cît mărturisesc că n'am putut pricepe în totul ce vrea să spuie d-sa. Chîiar la începutul broșurei d-sa arată deosebirea între noi ast-feliu: „D-sa (adecă İeu) pune ideea socială pe planul întâiu, İear arta pe al doilea. Aice ne deosebim“... „Literatura İnse și în special poeziea, după părerea noastră, trebuie să remie în primul loc *artă*.“ Mai departe d-sa zice că ie tot așa de reu a avea economiști poeți ca și poeți economiști. Ce İntelege oare prin aceste fraze? Să fi İntelegînd că İe reu a scrie în versuri un tractat de economie politică? Atunci, dacă despre aceasta-İ vorba, sîntem de-aceea-și părere și aș İdori mult să mi se arate unde și cînd am spus İeu asemenea prostie. Dar poate dl

Roman iese în potrivă tendințelor sociale exprimate în poezie? Așa se pare; dar atuncia de ce apără cu atîta foc pe Eminescu îmblînd a dovedi că în poeziile lui are tendinți liberale, progresive? In cele cîte-vă fețe unde iese vorba despre mine, dl Roman zice: „Greșala d-lui Gherea iese că nu face deosebire între poezie și economie... greșala d-sale în sfîrșit iese că nu face acea deosebire între util și poetic pe care o face H. Spencer“... Mai departe dl Roman îmi ține o lecție despre faptul că poate să fie un lucru foarte folositoriu fără a fi poetic. Am mai spus că nici o dată nu mi-a trecut prin minte să amestec economia politică cu poezia; acum pot să adaog că de mult, foarte de mult, știu aceasta, de mult foarte de mult știu că unele funcții fiziologice, cari-s foarte folosite, sînt tot o dată cu desăvîrșire nepoetice. Mai departe dl Roman zice că legislatura poate să fie foarte progresivă, dar nu poate să dea material poeziei; iese și mai departe asemenea pe poet c'o albină care ne dă lucruri dulci și zice: „ce ne pasă nouă de unde le iese?“ Mai întăiu aceste fraze, — ca și toată partea în care dl Roman atinge teoriile estetice, cum iese: legătura între ideii în general și în special între ideile sociale cu arta, — sînt foarte puțin limpezi la dl Roman. Al doilea, d-sa nu m'a înțeles bine, cel puțin nu m'a înțeles, cum aș dori să fiu înțeles. Poate că sînt și iese de vină, de vreme ce nu m'au înțeles și alții afară de dl Roman: se vede că n'am deslușit destul de bine părerile mele. Dar am și iese o apărare: am scris încă prea puțin; nu numai că n'am spus „tot“, după cum eu drept cuvînt zice dl Roman, dar am spus foarte puțin și ce-am spus n'am spus complet. Chestiile literare, estetice, sînt așa de înelcite, așa de complexe, în cît iese foarte firesc lucru să nu poți să le lămurești cu desăvîrșire. Voiu împlini această lipsă pe cît îmi va fi cu putință. Nu voiu putea înse să dau toate lămuririle în acest articol, ce va rămănea voiu spune altă dată.

* * *

Ieată în cîte-vă cuvinte cam ce am scris iese pînă acum în privința artei și ce mi-a părut destul de deslușit.

Omul în general, decî și artistul, iese un product al împrejurărilor cozmice (mijlocul natural) pe de o parte, iar pe de alta al împrejurărilor sociale (mijlocul social). Toate manifestările activității omenești, decî și activitatea artistică în general, sînt negreșit o rezultată a acestor împrejurări. Toate manifestările spiritului omeneșc în general, deși și cele artistice, sînt condiționate prin organizația fizică, nervoasă, sufletească a artistului. Insu-și artistul iese format de cătră mijlocul natural și social ce-l încunjoară. Toate producțiunile artistice (vorbim de artă nu de mîzgălituri ori de falsificarea artei) se reduc, la urma urmei, la înriurirea mijlocului natural și a celui social. O impresie făcută de mijlocul natural, de pildă un resărit de soare, ori o idee socială, cum iese iubirea de oameni sau iubirea cătră femei, nu va iese de la poiet întocmai cum a intrat. Impresia va găsi o sumă de impresii adunate, o sumă de idei, va găsi un sistem nervos deosebit, care la nașterea artistului cuprindea posibilitatea dezvoltării și creării artistice. Creația artistului va fi un product al combinației acestor factori feluritiți, dar toți acești factori,—cum iese grămădirea de impresii în sistemul nervos, adunarea de idei etc.—vin ori de la mijlocul natural ori de la cel social. Decî, cum am zis, creațiunea artistică, la urma urmei, iese pricinuită de înriurirea mijlocului natural și social și mai ales acest din urmă are înriurire hotăritoare, iesel iese cel de căpetenie; dar despre această chestie în alt articol. Chateaubriand pentru a ne dă icoana măreață a naturii selbatece a trebuit să meargă în America și să vadă acolo pe loc minunata vegetație tocmai unde iese mai selbatecă și mai frumoasă. Descrierea fierbinte, înfocată a naturii și a iubirii în René iese efectul unui temperament nervos, fierbinte și bolnăvicioș tot o dată; ideile reacționare ale scrierilor lui sînt pricinuite de revoluția franceză care a desființat nobilimea, a omorit pe fratele lui, și l'a surgunit pe însu-și artistul. Ideile religioase-bigote prin cari se caracterizează se datoresc educației excesiv de religioase, făcută sub înriurirea unei mame bigote, se datoresc unei nevroze religioase, aproape unei nebunii, care se observă la

toți membrii familiei Chateaubriand, o manie care a făcut pe sora lui Chateaubriand să intre la mănăstire în floarea tinereții; și ie de notat că pe sora aceasta o iubea îel cu pasiune. Lirismul pesimist și deznădăjduit al lui Leopardi se explică prin constituția lui fizică peste măsură de bolnăvicioasă, pe de o parte; iar pe de alta prin un complex de influinți sociale. Și așa-î în tot de-a una. Dacă une-orî nu putem găsi în unele privinți o legătură de cauză între mijlocul social și natural și între creațiunea artistului, pricina poate fi că știința nu-î îndestul de dezvoltată în această privință; pricina poate fi a instrumentelor de cercetare cari în materie de artă și de psihologie sînt încă puțin perfecte și însfirșit vina poate fi a criticului care nu știe a se folosi în de ajuns de știință și de mijloacele de cercetare ce le are a-zî la îndămînă. Dar cum că asemenea legătură există ie maî pe sus de îndoeală. Artistul ne dă numai ceea ce primește și nu poate să ne dea de cît din aceea ce primește. În lanțul nesfirșit al cauzelor și efectelor din universul nostru, cauza se schimbă cu efectul și ceea ce-a fost a-zî cauză, mîne ie efect etc. Așa și cu arta. Efect al mijlocului social, iea la rîndul ieî lucrează asupra acestui mijloc. Pesimismul deznădăjduit și bolnăvicios al lui Leopardi, care ie productul (pe cît ie vorba de cauze sociale) suferințelor nenumărate ale societăței, înriurește și iel asupra societăței. Ideile reacționare religioase ale lui Chateaubriand, datorite întăiū și întăiū revoluției franceze, au avut înriurire asupra revoluției, pe de o parte dînd curaj reacțiunei monarhiste, pe de alta aprinzînd curajul și ura revoluționarilor. Societatea, sugerînd anumite idei și sentimente în artist, creațiunea artistului, caracterizată prin idei și sentimente sugerate de societate, va sugera societăței la rîndul ieî ideî și sentimente în armonie cu cele primite. Acestea sînt, în cîte-vă cuvinte tezele pozitive și esențiale, cari mi-au părut că ies lămurit din cele spuse de mine. Din aceste baze fundamentale iese tot ce am spus pînă acuma în privința teoretică literară. Asupra acestor cîte-vă chestii fundamentale, cei cari vor să mă critice trebuie să-și îndrepte privirea lor. Dacă ar dovedi că aste premise sînt

falșe, atunci de sigur și foarte multe din cele ce-am zis sînt falșe; dacã înse se vor uni cu mine în privința acestor premise (și cred că ar fi greu pentru cine-vã să nu se uneascã), atunciã și deducțiunile mele sînt adevãrate. Aceste toate sînt bine înțelese cu desãvîrșire nepotrivite cu tezele esteticeî vechi, cu tezele esteticeî metafizice. Dupã acea esteticã, arta nu-î *un product*, ci un dar dumnezeesc, un lucru supranatural, care stã de-asupra și în afara societãtei. Bine înțelese că o mulțime de fenomene, de fapte artistice, sînt alt-feliu explicat de o teorie și de cealaltã, une-orî chiar cu totul opus. Dl Roman, dupã cum se vede, face parte, dupã credințele sale literare, din școala modernã, înse, ca foarte mulți alții, nu și-a explicat lãmurit o mulțime de chestii literare, estetice și de aceea le explicã tot metafizic. Cu alte cuvinte, deși de școala nouã, tot amestecã credinți și considerații vechi. Dreptatea ne sileste să spunem că mai toți literații noștri fac așã. Plecînd de la premisele fundamentale înșirate în cîte-vã cuvinte mai sus, putem foarte bine să luminãm acele cîte-vã chestii foarte însemnate pe cari le ridicã dl Roman și cari dupã D-sa îl deosebesc de mine. Așã ie de pildã chestiea folositorului în artã. Estetica metafizicã se rãscolã în potrivea întrebunțãrei cuvîntului folositoriu și vãtãmãtoriu. „Folositoriu și vãtãmãtoriu sînt cuvinte bune de întrebunțat cînd ie vorba de tingire orî de rachiu. Tingirea ie folositoare și rachiul vãtãmãtoriu; dar arta, un dar ceresc, arta, floarea și podoba vîțeiei, ie prea sus pentru ca să fie întrebunțate și fațã cu dînsa vorbele noastre negustorești: folositoare orî vãtãmãtoare,“ ziceau și zic cu indignare vitejii apãrãtori ai „Madame feu l'Esthétique“ dupã expresiea scriitoareî Barbe Gendre. Alții mai transigenți sînt gata să spuie că arta ie folositoare, dar totu-și și dupã dînșii ieã remîne o categorie metafizicã prin aceea că ie *numai folositoare*. Dupã ieî arta nu poate să fie de cît folositoare, a-î zice vãtãmãtoare ar fi o ocarã. Dupã noi înse ie cu totul altminterlea. Artã ie un *product*, ie o manifestare, ca orî care alta, a spiritului omenesc și ca atare poate să fie orî folositoare orî vãtãmãtoare. Odatã ce iește exprimãtoarea ideilor și sentimentelor omenesti,

Înșușirea Ței atfirnă de la ce idei și sentimente va exprima. Iea poate să exprime idei și sentimente sănătoase și în acest caz Țe folositoare; poate să fie exprimătoare de idei și sentimente rele și în acest caz Țe vătămătoare.*) Toți cetitorii noștri fără excepție vor fi fiind deplin convinși că liberarea de sub jugul străin (rog a-și aminti de Transilvania și de Besarabia) Țe un lucru sfânt. Un poet care în versuri înflăcărare va pleda pentru această liberare, va face o lucrare poetică folositoare; di'mpotrivă un poet care va cînta robirea națiuneii va face o creațiune artistică vătămătoare. Dacă dl Roman ar fi vrut să combată ideile mele în privința folositorului și a artei, ar fi trebuit să arete că arta Țe mai înainte de toate artă și Țe neatfirnată de însușiri ca folositorii și nefolositorii; dar nu să-mi spuie că sînt lucruri folositoare cari nu-s poetice ori să mă învețe că matematicile și poezia nu-s același lucru, ca și cum Țeu ași fi zis vre-o dată ast-feliu de dobitoacie!

Pentru acei cari vor înțelege mai adînc premisele teoretice expuse mai sus, se va lămuri foarte bine și chestia ideilor sociale în artă ori mai bine chestia atit de mult discutată: „*tendința în artă*“, „*arta tendențioasă*.“ Această chestie a ajuns adevărata gogoriță a esteticilor metafizicii și cu toate acestea nouă ne pare că Țe foarte lămurită. În adevăr, dacă o creațiune artistică Țe rezultanta înriurii mijlocului natural și social, dacă artistul ne dă ceea ce-a pus în Țel mijlocul natural și cel social, creațiunea lui va exprima tendințele mijlocului ce-l încunjoară; creațiunea artistului va exprima într'un felii ori în altul tendințele epocii în care trăește, ale societății în care trăește. Decii artă fără tendințe nici nu poate să fie. Artă fără tendințe n'a existat, nu există, și nu va există. Iear dacă arta va atinge viața socială, va exprima și tendinții sociale. Bine înțeles o poezie ce descrie un asfințit de soare nu va exprima tendințele sociale ale unei epoci; dar noi nu prea cunoaștem poeții mari cari să se fi îndeletnicit numai cu descrieri de resărituri ori de apusuri de soare. Poeții mari, în toate tim-

*) În această privință vezi și articolul meu: „Cătră Maiorescu“.

purile și la toate popoarele, au exprimat idei mari sociale, și cu cât au fost mai mari cu atîta mai deplin au exprimat ieși tendințele epocii și ale poporului. Aeschyl, Homer, Sophocle, Dante, Leopardi, Byron, Shelley, Musset, Victor Hugo, Goethe etc. n'au fost oare geniali exprimători ai tendințelor sociale ale poporului lor, ale epocii lor? Ie peste puțină de-a face așa deosebire între ideile și tendințele sociale și între artă, în cât să zicem că ideile sociale au cîmpul lor bine mărgenit, iar arta de asemenea are pe al ieși, după cum ne spune dl Roman (pag. 12). Ideile și tendințele sociale sînt chiar sîngele cald și hrănitoriu care nutrește și face viețuitoriu organismul numit artă. A spune că ideile și tendințele sociale sînt ce-vă cu totul deosebit de artă iese tot așa cum ai zice că sîngele ie ce-vă cu totul străin de organismul omenesc. Dar dacă arta în general și poezia în special (despre poezie ie mai ales vorbă în scrierea d-lui Roman) exprimă ideile și tendințele sociale, atunci se naște întrebarea: cari sînt a nume tendințele ce pot și chiar trebuie să fie exprimate în artă și de nu cum-vă sînt unele idei și tendinți sociale cari nu merită de loc, cari, chiar din firea lor, nu pot să fie exprimate în poezie? Ieși! tocmai aice ie mîezul chestiei. Cu ideile mari sociale introduse în poezie să repetă acela-și lucru ca și cu toate ideile mari. Cine nu știe ce s'a întîmplat pînă acuma cu toate ideile mari religioase, filosofice, economico-sociale? La ivirea lor iele sînt huđuite, luate în ris, clevetite din felurite pricină. Unii oameni, chiar inteligenți, fac asemenea lucru din interes, alții îl fac din nepricepere, alții de frică: „părinții părinților noștri au crezut așa, doar n'au fost ieși mai proști de cât noi“. De la început ideea nouă ie sprijinită numai de cîșii-vă oameni mai îndrăzneți, cari de multe ori plătesc asemenea îndrăzneală cu viața lor. Cîte puțin înse ideea își face drum, adevărul cîștigă teren, cîte puțin ideea cea nouă ajunge și ie a idee ortodoxă, un stîlp al societății, pentru ca răzamați de acest stîlp, cei interesați, nepricepuți, fricoși și neputincioși să strige ieară-și contra altei idei nouă și îndrăznețe. Cam acela-și lucru se întîmplă și cu ideile nouă estetice, se

întimplă și cu tendințele sociale introduse în artă. Pe un poet mare, novatoriu îndrăzneț, care arată admirabil o idee mare socială, pe un așa poet îl întilnesc huiduelele și strigările că îl pîngărește arta, că arta îl ce-vă prea sus pentru ca să fie amestecată cu de ale vieții, că pentru aceasta există jurisprudență, economie etc. După o vreme înse oari-care idee ajunge foarte poetică, își capătă dreptul de cetățenie în poezie, se preface chiar în ce-vă poetic „par excellence“, se preface într'o armă împotriva tendinților și ideilor nouă. Cînd vitejii artei pentru artă, ai artei pure, ai artei care îl mai pre sus de toate și mai înainte de toate artă, cînd acești viteji încep să strige asupra ideilor și tendinților sociale introduse în artă, pretinzînd că arta trebuie să rămîie cu totul în afară de lupta ideilor și a tendinților sociale, îi nu știu ce vorbesc.

Adevărul iese că îi nu-s în general în potriiva ideilor și tendinților sociale în poezie; aceste idei și tendințe fiind sîngele cald al poeziei, ei sînt în potriiva unor anumite idei și tendințe. Dacă îi strigă în potriiva tendinților sociale în general în poezie apoi strigă fie din nepricepere, fie din interes. Cînd genialele versuri ale lui Shelley ca lavă topită au căzut asupra Engliterei, chîemînd la viață pe cei desmoșteniți, ce strigă de ură și de turbare! Intre alte clevertiri a fost și asta că versurile lui Shelley pîngiresc arta prin introducerea unor idei cari au alt cîmp de luptă... Esteticii curați s'au făcut mai ales acei ale căror privilegii au fost amenințate prin acest potop de geniale și înfocate versuri. A trebuit mai bine de-o jumătate de veac, pînă ce critica să înceapă în sfîrșit a mărturisi, că Shelley îl mai pre sus de Byron și în unele privinți ajunge pe Shakespeare. Trebuie să spunem înse un adevăr că în cuvintele antetendenționiștilor în privința poeziei se cuprinde și o parte de adevăr, cîta vreme se luptă în contra tezismului (pe dată vom vedea cum pricepem acest cuvînt), confundîndu-l cu tendința socială a artei. Din altă parte și apărătorii tendinților sociale în artă nu lămuresc destul deosebirea cea mare ce există între ten-

scrierile? sau de... din... care...
 ele au...
 scrierile? sau de... din... care...
 ele au...

scrierile? sau de... din... care...
 ele au...

denționism și tezism.) Vom stărui să explicăm aice pe scurt această deosebire. De la început înse trebuie să mărturisesc că vorbele de tezism și tendenționism le întrebuițez arbitrar. În limba obicnuită aceste două cuvinte sînt întrebuițate chiar în același înțeles. Și drept vorbind n'ași dori de loc să introduc nici cuvinte nouă, nici să țieu un cuvînt într'un înțeles neobicnuit. Dar ce vroii să fac? Am în capul mîeu două șiruri de idei bine deosebite, dar pe cari publicul le amestecă, nu le distinge, în cît pentru orî-care din amîndouă întrebuițază la întîmplare orî vorba tendenționism orî tezism. Cum am spus pentru mine aceste două serii sînt foarte deosebite, sînt deci nevoit să dau fie-căreia din țiele o numire, fie chiar cu primejdia de-a aduce oare-și care încurcătură în mintea cetitorilor. De altmintrelea țieu nu țin la cuvinte, țin numai să se facă bine deosebirea între aceste două serii de idei și dacă mi se vor da nume mai potrivite, le voi primi cu plăcere. Cu alt prilej voi lămuri poate pe larg deosebirea a-dîncă, în toată întinderea ției, între tezism și tendenționism; aice voi spune numai cîte-vă cuvinte, dar cari, cred, vor fi destul de lămurite. Una din trăsăturile caracteristice ale teziștilor țieste că ției cred că însușirea artistică (așa țiese din vorbele lor) nu se deosebește de însușirile intelectuale în general. (În polemica lor în potrivea metafizicilor, cari socot arta ce-vă dumnezeesc, supranatural, pentru a aretă că arta ție o însușire ca orî care alta, un rezultat al dezvoltărei nervoase, teziștii au căzut în greșala contrară (cum se întîmplă așa de des în polemică), ajungînd pînă la a spune, lucru absurd, că însușirea artistică nu se deosebește prin nemică de însușirea de-a învăță aritmetică.) Ast-feliu ar urmă că după cum toți oamenii (nu ținem samă de idioți) pot să învețe cele patru reguli, tot ast-feliu toți ar putea fi poieți. ției nu spun aceasta lămurit, dar aceasta țiese negreșit, dacă scoate mînceeri logice din cuvintele și premisele lor. După noi urmează cu totul altă ce-vă. Deși noi considerăm însușirea artistică nu drept ce-vă supranatural, ci drept un lucru foarte firesc, rezultat necesar al dezvoltărei nervoase, totu-și această însușire nervoasă, specială, o credem de un tip mai înalt.

După cum toate rasele omenești sînt rase omenești, ȳear rasa albă ȳe de un tip mai ȳnnalt; tot așă un artist mare ȳe om ca toȳi oamenii, dar de un tip mai superior. După noi deci, deși ȳnsușirea artistică, tocmai ca orȳ-care altă ȳnsușire sufletească, ȳe rezultat al dezvoltărei nervoase, totu-șȳ ȳeste de un tip mai ȳnnalt; (ast-feliu că nu fie-care om poate să se facă poȳet și vorba că poȳetii se nasc ȳeste un adevăr ce nu trebuie să fie tăgăduit. Un poȳet mare, la nașterea lui cuprinde un sistem nervos fin, de un tip mai ȳnnalt.) Un cătel și un copil la naștere sînt de o potrivă de proști, ȳnse copilul cuprinde puțința de-a ajunge om; ȳear cățelul, fie pus ȳn orȳ-ce ȳmprejurări, tot cȳne se face. (Așă ȳeste cu Stan și Bran față cu Goethe. Goethe la nașterea lui cuprindeă puțința de-a fi poȳet mare. ȳmprejurările vȳeșei, creșterea au hotărit direcȳia poȳeziei lui, precum și cuprinsul etc.; ȳnse repetăm, Goethe la nașterea sa ȳeră un geniu, pe cȳnd Stan și Bran, orȳ cari ar fi ȳmprejurările ȳn cari vor trăi, vor rȳmȳnea tot oameni de rȳnd.) Dacă ȳnsușirea artistică am vroi să o comparăm cu ȳnsușirea matematică, ar trebui să asemănăm pe Goethe cu Leibnitz, Newton orȳ Euler. Goethe și Euler au fost tipuri mai ȳnnalte ale dezvoltărei omenești, dar unul ȳntr'o ramură și altul ȳn alta. Această deosebire ȳntre noi și teziști va fi de ajuns pentru a face să fie pricepută deosebirea cea mare ce trebuie să fie ȳntre aprecierile noastre și ale teziștilor. (Pentru teziști un artist, poȳet de pildă, poate după o teză dată (de aceea ȳȳ numim teziști) să scrie orȳ-ce, a-zȳ o odă unui monarh, mȳne o odă republicei; artistul ȳe un meșter-șugariu și după cum tȳmplariul face a-zȳ un tron pentru rege, mȳne poate face unul pentru președintele republicei. ȳn această privință teziștii, deși pleacă de la un punct de vedere deosebit de cȳt metafizicii, ajung la acelea-șȳ ȳncheeri, fie din pricină că și unii și alȳii au temelie greșită, fie pentru că extremele se asamănă. ȳn adevăr după metafizicii, obȳectivisti absoluți ȳn artă, după metafizicii cari cred arta un dar dumnezeesc, căzut din ceriu și neatȳrnat de ȳmprejurările materiale ale vȳeșei, artistul poȳet poate de asemenea a-zȳ să facă o odă minunată regelui, mȳne un cȳntec re-

voluționar. Plecînd de la două puncte de vedere deosebite, dar amîndouă greșite, metafizicii și teziștii ajung uni și alții la aceeași încheiere greșită, că artistul poiet ie neatîrnat de mijlocul ce-l încunjoară și după voință poate să creeze ori în ce feluî. Cetitorii știu că după părerea noastră creațiunea poietului ie condiționată negreșit prin mijlocul natural și prin cel social. Aceste cîte-vă cuvinte le credem destule pentru a arată deosebirea ce iese între teziști și noi. Cele ce urmează vor lumina această chestie și mai bine. Cînd dl Roman ne învinuie că amestecăm economia politică și poezia, apoi ne învinuiește tocma pentru că ne crede teziști în înțelesul de mai sus, lucru de care să ne ferească d-zeu. Dar neavînd dreptate în privința mea, are dreptate în general pe cît se rostește împotriva tezismului. Cînd ne vorbește înse de neamestecarea ideilor sociale în artă, cînd vorbește de artă, care trebuie să fie mai înainte de toate artă etc. atunci vorbește ca metafizic și, în adevăr, cum am văzut, ie mai aproape cu ie de cît sîntem noi. Incurcătura se naște de acolo că dl Roman nu știe să deosebească tezismul de tendenționism; se naște și de acolo că d-sa, deși din școala literară modernă (lucru pe care il constatăm cu multă plăcere), tot nu s'a lăsat de cîte-va păcate metafizice.

Dl Roman ridică, după cum am zis, mai multe chestii foarte însemnate din vre un punct de vedere, de ce deci n'ași întrebuintă acest prilej, pentru a-mi spune și cuvîntul mîeu? Cetitorii,— cari s'au convins din cele spuse pînă aici că nu combatem pe dl Roman, ci căutăm a lumina cîte-vă chestii literare, atît de încilcite, din nefericire,— vor urmă înainte acest articol dîndu-mi dreptate dacā o voiū aveā, arătîndu-mi că n'am dreptate, dacā nu voiū fi avînd. A mă lumina pe mine și a lumina pe alții, altā dorință n'am.

* * *

Dl Roman caracterizā direcția literară de care mă țin și care ași dori s'o aibă literatura romînă. În privința caracterizării n'am aveā nemică de zis, dacā unele cereri ale noastre nu le-ar

fi priceput prea simplist dl Roman, dacă nu le-ar fi priceput cam alt-feliu de cât am fi vroit. Aşa D-sa ăa cuvintele noastre parcă ar fi nişte reţete ce le dăm artei în genere şi poeziei în special. Aşa după d-sa ăeu cer poeziei să glorifice viitorul, cer să cînte pe femeea cetăţeană etc. Ie foarte adevărat, dacă vorbele mele ar fi luate într'un înţeles mai larg şi nu tezis, cum pare că le-a luat dl Roman; ăe adevărat că am zis poezilor: „cîntaţi în femee nu numai pe amantă, dar şi pe cetăţeană“; înse mai de demult, în articolul despre dl Maiorescu, am zis şi am răszis, am stărunit şi chiar am sfişit acel articol spunînd poezilor următoarele cuvinte: „Umpleţi-vă inima şi sufletul, orî cât de largi ar fi ăele, cu cele mai nalte sentimente şi idealuri, cu cea mai înnală morală a veacului nostru,—şi opere însemnate, educătoare şi moralizătoare veţi produce“. Din tot ce am scris, nu din cutare orî cutare loc, urmează că noi nu dăm nici o reţetă orî teză, după care cerem să scrie poezii, ci că dorim ca poetul să se pătrundă până la cele mai mari adîncuri ale sufletului său de o idee sau de un sentiment mare şi numai atunci să scrie. Pe un poet, care ăe pătruns de o idee contrară cu ale noastre, negreşit nu l'am sfătuit să scrie aşă cum ne-ar plăcea nouă. Dacă un poet talentat mi-ar face cinstea de a mă întrebă despre ce să scrie, ă-ăşi răspunde următoarele: „Zi, poiete, aceea ce-ţi arde sufletul, ce face inima ta să bată cu durere orî cu bucurie, ce-ţi arde şi-ţi istoveşte creerii, ce te face să visezi cu ochii închişi, ca ast-feliu versul tău să sugereze în omenire acelea-şi sentimente şi gânduri cari te muncesc şi te istoveş; dar tocmai fiind-că sentimentele şi gândurile ce te muncesc, urele şi simpatiile tale vor fi aţitate în cetitorii tăi, caută de te pătrunde de cele mai înnalte, de cele mai sublime idei şi sentimente ale veacului ca ast-feliu să fii nu numai poet mare, dar şi un mare cetăţan.“ Cred că ăe foarte departe de la aceste cuvinte până la teze şi reţete. Al doilea punct în care asemenea nu ne-a înţeles, după cum am dorit, ăe următorul: Dl Roman, luînd cuvintele noastre drept reţete şi teze, crede că am opri pe poezii să cînte alt-feliu de cât numai după cîte vă reţete, cari le-am dat

noi. Dl Roman mustră pe poeții „Contemporanului“, de ce cîntă iubirea pentru femei și nu cîntă femeia cetățeană, după cum a zis dl Gherea; aceasta, după d-sa, iese gravă contradicție mai ales pentru redacția care alături tipărește articolele mele și poeziile lui Teodoru etc. ... unde se vorbește de iubire tot cum a vorbit și Eminescu. După cum a înțeles dl Roman, ar urma că, dacă unui poet îi bate inima de vrea să i se rumpă, îi zvîcnesc tîmplele, i se învîrtește capul din pricina iubirei, îi vine să plîngă ori să ridă, îi vine să cază la picioarele iubitei, să-i îmbrăçoșeze genunchelul, dacă-i vine să se pîeardă în ochii ei, să zbucescă într'un hohot de plîns, ori dacă ar vrea să se arunce în brațele celui dinaintea ei cunoscut și să strige: „cît sînt de fericit!“, după dl Roman, ar urma că noi nu dăm voie să se manifesteze în formă artistică aceste sentimente atît de omenești, adică ar urma să desființăm mai pe toți poeții cei mari ai omenirii!! De unde a luat d-sa aceasta? Că va găsi cîte-vă fraze pe care le-ar putea lua și în acest înțeles, se poate; căci ce nu se poate dovedi scoțînd fraze dintr'un articol? Dar din tot ce am scris pînă acuma urmează cu totul altă ce-vă. Nu o dată am zis că toate sentimentele omenești au drept să fie exprimate prin artă. Mai mult de cît atîta, din articolele mele urmează un lucru, asupra căruia atragem mai ales luarea aminte, urmează că poetul exprimă în creațiunea sa toată personalitatea sa cu totalitatea sentimentelor sale și că nu poate să exprime de cît numai aceste sentimente. Firește, iese vorba de poeți adevărați*).

Din broșura d-lui Roman ar urma că iese am fost grozav de aspru și chiar nedrept cu Eminescu. Pentru a lămurii această chestie, pentru a-mi averta părerea mea despre Eminescu și a-mi desluși părerile avertate în articolele din urmă, voi face următoarea presupunere. Să zicem că aș avea onoarea de-a redacta „Contemporanul“, să mai zicem că mult talentosul nostru poet

*) Rugăm pe cititori să nu uite că în acest articol vorbim despre poezie mai ales și mai mult de poezia lirică.

Eminescu mi-ar fi propus să tipăresc scrierile lui în revistă. Crede oare dl Roman că n'ași fi tipărit mai toate poeziile lui Eminescu în „Contemporanul“? Ori crede că tipărindu-le ași fi în contradicere cu credințele mele? Greșește foarte mult d-sa dacă crede ast-feliu. Declar că ași fi tipărit cu mare bucurie mare parte din scrierile lui Eminescu și iată de ce: Poeziile lui Eminescu exprimă un șir întreg de sentimente frumoase, omenestii blîndeța, bunătatea inimei, compătimirii pentru cel impilat și în special pentru nefericitul popor românesc, „serac în țară seracă“] În privința iubirei către femei, poeziile lui Eminescu exprimă admirabil o frumoasă și puternică iubire erotică, adecă un sentiment omenesc, bicuiesc legăturile negustorești între bărbat și femei, adecă arată un sentiment progresiv mai ales într'o societate în care mare parte din căsătorii au cu totul altă pricină de cît iubirea: zestrea femeii, lefale bărbatului, înrudirile aducătoare de hațruri, etc. Iată de ce ași fi tipărit cu bucurie mai toate poeziile lui Eminescu în cari ie vorbă despre iubirea către femei. Și tipărindu-le ași fi pus ală-turea o critică în care ași fi constatat talentul poietului, ași fi lă-udat chipul cum exprimă iubirea erotică, dar tot o dată ași fi aretat că iese un ideal de femei, mai nalt de cît cel exprimat de poiet, că poietul nostru a zugrăvit admirabil concepția de sentiment de iubire pentru femeea amantă, înse n'a exprimat de feliu o concepție mai înaltă: femeea cetățeană.

Ași fi ieu oare redactor neconsequent? Se înțelege de alt-feliu că mi-ași da toate silințele mele să așii în poiet concepția ce o am și ieu, ași pune toată puterea ca să așii în iel acele sentimente ce le cred mai înalte și dacă ași fi reușit atunci cu înzecită bucurie i-ași fi tipărit poeziile; iear dacă nu, atunci ași fi urmat cu tipărirea poeziilor lui frumoase și în unele privinți chiar progresive; iear sentimentele și concepțiunile mele mai înalte despre femei le-ași fi exprimat alt-feliu, prin vre un chip care nu cere aptitudinii atât de speciale, le-ași fi exprimat fie într'un articol critic, fie în articole sociologice, cum sînt ale d-nei Sofiea Nădejde etc. Cu totul alt-feliu ași face dacă ași fi tezist, Ași

găsi un om care știe să facă bine versuri și l'ași pune să facă atîtea și atîtea sonete pe an asupra cutărei sau cutărei teze.]

Orî să luăm de pildă pesimismul lui Eminescu. Limba obișnuită amestecă multe sub numele de pesimism.

Cînd un om, primînd un șir întreg de crude lovituri ale soartei oarbe, cade istovit strigînd: „Nu mai pot; mai bine moarte de cît așa vieață!“—aceasta se numește pesimism.

Cînd în lupta cu ticăloșiile vieței omul vede triumfînd pe oamenii de rînd și pe idioții, cînd vede călcate în picioare cele mai alese și mai înalte însușiri omenești, scapă un strigăt de durere adîncă și de descurajare: „Așa a fost, așa iese, așa va fi cît lumea!“—aceasta se chîmă pesimism.

Cînd un om sub înriurirea marelui sale iubiri trădate, cade cu capul pe perină, mototolind'o și mușcînd'o de durere, dînd curs amărăciunei nesuferite ce i-a pricinuit trădarea,—asta se chîmă pesimism.

Cînd un om care s'a împotrivit cu putere tuturor mișeliilor, vede una mai mare, apropiindu-se mai amenințătoare de cît celelalte cu scop de al zdrobi și strigă: „Doamne, fă să treacă de la mine paharul acesta!“—asta se chîmă pesimism.

Cînd un om iese ruinat sufletește pri'ntr'un complex de cauze fie naturale, fie sociale; cînd a ajuns să vadă totul în negru; cînd din știință și din generalizări filosofice iese ajunge să tragă încheerea că reul iese în faptul existenței (în „Das Sein“, „To be“); cînd idealul lui ajunge a fi neființa; cînd găsește că scopul cel mai înalt al ființei iese neființa: — atunci acest om iese pesimist și de astă dată în înțelesul științific al cuvîntului.

Eminescu n'a fost pesimist de cutare orî de cutare feliu, mai degrabă le-a avut și le-a exprimat pe toate.

După cum m'a priceput dl. Roman, nici vorbă că n'ași fi putut să tipăresc în „Contemporanul“ poeziile de acest feliu ale lui Eminescu. Dar greșește foarte tare. Dacă pesimismul în înțelesul descris mai sus, poate pricinui în cît-vă un sentiment de descurajare, apoi pe de altă parte pricinuește un șir de alte sen-

timente, cum iese compătimirea pentru suferință, ura pentru oamenii de nemică; respectul pentru merit și superioritate.

Cel din urmă feliu de pesimism, în înțelesul științific, iese mai serios. Dar și aici, în înțelesul cum a scris Eminescu, pesimismul deșteaptă gândirea, deschide cugetărei un orizont larg, iese în sfârșit o protestare în potriva acestei burtă-verzimă care nu se îndoește de nemică, numai burta și punga să-i fie pline. Ieu aș fi tipărit decî mare parte din scrierile pesimiste ale lui Eminescu; firește înse că alătura cu dînsule aș fi tipărit cu plăcere un articol științific prin care s'ar aretă că pesimismul în înțelesul Schopenhauerian are înriurire vătămătoare asupra energiei tinerimeî, asupra căreia face impresie. Aș putea să lungesc șirul exemplor; dar ca să nu iese articolul prea mare, căci și așa iese destul, voi formula cugetarea mea în cîte-vă cuvinte.

În creațiunea poietului se oglindește tot poietul, cu toate credințele și sentimentele sale. Vieța sufletească a unui om iese peste măsură de complexă; iar vieța psihică, (decî și credințele și sentimentele) unui poiet, a unui artist iese și mai complexă decît a altor oameni. Intr'o creațiune poietică se va oglindi o vieța psihică complexă, un șir de credinți și mai ales un șir întreg de sentimente și de combinații de sentimente. Bine înțeles că omul nefind o mașină făcută după cutare sau cutare regulă, pentru cutare sau cutare scop, toate sentimentele lui nu pot să corespundă unui ideal anumit. Fie-care om are păcatele lui, zice poporul, și are dreptate. În creațiunea poietului din punctul de vedere al vre unui ideal hotărit, pot să apără sentimente și credinți mai mult ori mai puțin străine, ba chiar sentimente și credinți protivnice acestui ideal. Intre alte îndatoriri ale criticeî, și chiar una din cele mai de frunte, iese analiza acestui șir de credinți și de sentimente și critica lor din punctul de vedere al unui ideal, al idealului celui ce critică. Ie lucru de la sine înțeles că prin constatarea unei anumite credinți ori anumit sentiment în necorespondere cu idealul criticului nu vrea să zică nici că desființăm poietul, nici că sîntem vrăjmăși, împotriva lui, nici că nu poate fi publi-

cată creațiunea artistică în revista în care scrie criticul, în revista al cărei ideal iese exprimat de către critic. Nu poate însemna ce-vă așa, pentru că toți oamenii au negreșit cutare orî cutare neajuns, dacă-i privim din punctul de vedere al unui anumit ideal. Dar o obiecție poate să ne fie făcută și anume una foarte serioasă. Din faptul că toți oamenii și deci toți poeții orî cel puțin enorma majoritate a lor au o parte bună și o parte rea din punctul de vedere al unui anumit ideal, ar urmă că într-o revistă s'ar putea publica creațiunile tuturor poeților numai să fie talentate; ar urmă un feliu de nepăsare morală față cu poeții. Nu, asta nu urmează și dacă n'ași dori să fiu înțeles reu, apoi mai ales n'ași dori să fiu înțeles reu în această privință. De sigur indiferentismul moral nu urmează din cuvintele mele. Dacă o lucrare poetică (în întregul iese firește, nu fie care poezie luată în parte) exprimă toate sentimentele bune și rele ale poetului, atîrnă firește mult de la ce sentimente bune și ce sentimente rele exprimă. Pot se fie mai multe rele de cît bune, poate să fie un singur sentiment reu asupra căruia stăruie poetul mai ales etc. În sfîrșit pot să fie și alte considerații foarte legitime pentru a nu primi, pentru a respinge, cutare orî cutare creațiune poetică, a cărei tipărire în adevăr ar compromite credințele și direcțiunea unei reviste. Bine înțeles că o revistă redactată de un om religios nu va tipări, și nu trebuie să tipărească, vre-o poezie în care se injură religia. Bine înțeles că o redacție nu va tipări și nu trebuie să tipărească un atac îndreptat împotriva ideilor, idealului care-i scump redacției. Toate cazurile nu pot fi prevăzute și înșirate. Ast feliu iese n'ași putea publica nici o dată partea aceea din satira a treia a lui Eminescu, partea în care unul din cei mai însemnați fii ce-a avut vre-o dată România, iese numit cu vorba de broască veninoasă, de pocitură și altele de acest soi. Mai sînt și altele de ale lui Eminescu pe cari nu le-ași tipări. De asemenea în alt gen n'ași tipări „Bașea“ și alte poezii ale lui Rollinat, pentru că sînt în mare parte produse de un nevros sexual și un nevros sexual tînde să sugereze în cetitori simțiri ca și ale sale. Din

cuvintele mele iese numai atîta că nu iese o măsură cu care s'ar putea să se cîntărească produc iunile pentru a  ti cari pot fi tipărite  i cari nu; din cuvintele mele iese de asemenea că în chestie de artă  i mai ales de artă care se  ndeletnice te cu viea ta omului hot aririle simpliste ale d-lui Roman nu pot să aibă loc; (din cuvintele mele iese asemenea că nefind o măsură pentru a  ti ce poate  i ce nu poate fi tipărit într' o revistă, de cît numai în  mprejur ari extreme (pornografie, insulte aduse principiilor revistei etc.), tactul redac iei joacă în acest caz rolul de căpetenie  i fi-re te numai tact bun n'ar fi aretat redac ia „Contemporanului“, dacă ar fi respins poeziiile ce exprimă  ubirea c tr a femeii, sub cuv nt că iese un ideal mai  nnalt de cît cel exprimat în  ele  i în sfir sit urmează cred destul de l amurit că nu m'a  n eles bine dl. Roman, c nd din cuvintele mele a vrut să facă o armă în po-triva redac iei  i direc iei „Contemporanului“.)  nc  pu ine cuvinte vom spune d-lui Roman  i vom m ntui.  n articolul mieu despre Eminescu am scos c t am putut la iveală  nsu irile c t  i neajun-surile poietului.  ntre aceste din urmă am st rui t asupra faptului că poietul are idealul său în trecut, în loc de a-l avea înnainte. „Nu, zice dl. Roman, aceasta  e o „absurditate“, o nedreptate; dl. Eminescu n'a avut idealul său în trecut, ci a luat trecutul fiind că-  dădeà mai mult material poietic; nic iurea, zice dl. Roman, poietul n'a  nso it trecutul de idealuri nepoietice. Idealul poietului  e sublimul, frumosul  i decî ce ne pasă dacă poietul ne descrie acest sublim  i frumos în trecut, numai frumos să fie; ce ne pasă din ce buru ene  e strinsă m ierea albinelor, bine că  e dulce. Dacă  ubirea cavaleriului  i a damei din scrisoarea a IV-a  e frumos descrisă, atunci tot păcatul lui Eminescu ar fi numai că vorbind despre  ei a pus data 1400, de-ar fi spus că lucrul se pe-trece la 1900, atunci ar fi, după dl. Gherea perfect fondul scriso-rei. Nu trebuie de cerut poietului ca să vadă trecutul prin prizma economistului ori a istoricului, fie-care vede trecutul prin prizma sa“. Cam acestea sînt argumentele ce  n ir a dl. Roman în patru pagini pentru a protestă în po-triva noastră, cari am găsit un nea-

juns lui Eminescu în convingerile lui conservatoare și în idealizarea trecutului.

„Nicăurea, zice dl. Roman, poietul n'a însoțit trecutul de idealuri nepoietice“. Netăgăduit iese că aice ie un merit al lui Eminescu, dar tot aice ie și un neajuns pe care l'am aretat. În articolul despre Eminescu îmi pare că am spus foarte deslușit părerea mea, dar fiind că n'am fost înțeles sînt nevoit a alerga la un mijloc, care poate nu ie potrivit din punctul de vedere al esteticeii, dar ie foarte potrivit cînd vroim a lămuri foarte bine un lucru și, cum am mai spus, nici n'avem altă ambiție. Vom lua deci o pildă, pentru că pildele vorbesc nu numai minței ci și inimii. Așa, să luăm provinciile noastre cari-s sub stăpîniri străine, sub Ruși și Unguri. Să presupunem că Romîni în Transilvania sînt tratați de Unguri de o mie de ori mai reu de cît sînt tratați în adevăr, să presupunem că se poartă cu dînșii ca stăpînii de robi cu Negrii pe vremea robiei în America. Să mai zicem că un poiet scrie o poemă în care în versuri energice spune că asemenea stare de lucruri ie bună și dreaptă. Poietul, un om curajos și mîndru înse cu instincte selbatee, chîamă pe magnații Unguri la luptă spre-a împilă pe robii Romîni cari-s născuți spre a fi robi. Această poemă ori cît de frumoasă, de plastică, de energică ar fi iewa, va fi înse o infamie și nu cred să se găsească o singură revistă în țară, care să o tipărească. Fac înse a doua presupunere. Să zicem că un poiet omenos, cu sentimente frumoase, un poiet care iubește sincer poporul românesc, dar nu cunoaște starea lucrurilor în Ungaria ori, mai bine, ie încunjurat de un cerc de oameni cari au interes să se pară lucrurile altmîntrelea de cum sînt; iewar poietul nu vede lucrurile petrecîndu-se de cît prin prizma acestui cerc de oameni. Acest poiet scrie o poemă în care relațiile între Unguri și Romîni se arată patriarhale, blînde, frumoase; Ungurii împilători sînt ca niște părinți care se îngrijesc numai de fericirea Romînilor-copii. Fiind că, după presupunerea noastră, poietul ie un om bun, blînd și cu sentimente frumoase, apoi firește că în poemă se vor da pe față tot aceleași

însușiri. Presupun că dl. Roman a trebuit să facă o dare de samă despre această poemă. Ce ar fi scris dl. Roman? După ce ar fi cetit și înțeles poema, ar fi scris, sîntem încredințați, cam așa. Ar fi scos la iveală talentul poetului, plasticitatea formei, ar fi aretat sentimentele frumoase ce se dau pe față în lucrarea artistică, dar firește că ar fi adăogit: „Din nefericire, poetul orî nu cunoaște de loc, n'a studiat starea nenorocită a Romînilor, orî a fost dus în greșală de oameni interesați și de aceea ne dă cu totul alt tablou despre starea Romînilor și despre relațiile lor cu Ungurii de cum ie în adevăr. Această greșală ie foarte mare și cu atîta mai rea cu cît vine foarte la îndămîna dușmanilor noștri Apăsînd, nemicînd pe Romîni, ieî ar voi să aibă tot o dată în fața lumii nume de binefăcători ai Romînilor; vor să-și facă fală la alte nații și ast-feliu să poată zugrumă poporul nostru mai fără grijă. Cel mai mare dușman n'ar fi putut să ne facă mai mult reu, și cu cît talentul artistului ie mai mare cu atîta face mai mare întipărire în felul dorit de dușmanii noștri, cu atîta lucrarea lui ie mai vătămătoare etc. etc.“ Cam așa ar fi scris dl. Roman și nu s'ar mai fi gîndit la faptul că poetul vede lucrurile prin altă prizmă de cît economistul orî de cît criticul.

Și ce-am făcut ieu altă ce-vă de cît ceea ce sîntem încredințați că ar fi făcut și dl. Roman în împrejurarea pomenită mai sus? Și ieu am aretat, bine înțeles pe cît am putut, frumuseța și plasticitatea formei, o mulțime de sentimente frumoase, cari însufleșesc pe poet; dar am protestat în potriua idealizării unei stări de lucruri, care numai idealizare nu merită. H. Taine, unul din cei mai mari istorici moderni și care mai curînd poate să fie acuzat de conservatorism de cît de liberalism, zugrăvește cu colori grozave vîeța din veacul de mijloc. După ce înșiră o mulțime de grozăvenii, ieată concluzia la care ajunge: „Astă despoiare și aceste omoruri de slabi, acest negoț de hoții și de ucideri între cei tari, aceea de deprindere de a ocări și de-a zugrumă legea și dreptatea, alcătuesc aproape în tot veacul de mijloc obiceiurile feudale, și, după ce-am cîntărit cu băgare de samă bunătățile și fericirile a-

cestei vremi lăudate, aflu că mi-ar plăcea tot atîta să trăesc într-o pădure sau într-o potaie de lupi“.*)

Alt istoric Scherr ne descrie cu cele mai vii colorii grozavele și dobitoceștile relații de iubire, în veacul de mijloc. Și iată Ieu, care mi-am făcut o idee limpede despre aceste relații, citește un poiet romantic la care acești lupi feudali sînt zugrăviți ca niște viteji „fără frică și fără pată“, plini de înaltă morală, iar relațiile de iubire apar ca niște idile frumoase etc. . . și în fața acestei minciuni, Ieu criticul, să n'am drept de-a pomeni măcar că minciuna iese minciună, să n'am drept nici să aret reul ce aduce această idealizare, pe de o parte prin falsificarea faptelor istorice, pe de alta prin sugerarea de sentimente de respect și iubire pentru o stare de lucruri ce merită numai ura; n'am drept să spun că din această falsificare de fapte istorice, din această sugerare de sentimente nepotrivite pot a se folosi acele păsări de noapte cari așteaptă numai vre un chip, dacă nu pentru a întoarce carul progresului îndăret, cel puțin pentru a-l opri pe loc cît mai multă vreme!! Dl. Roman găsește că n'am drept să fac astfel și susține că-î „o absurditate“! Dar pentru ce? Poate dl. Roman are alte idei istorico-culturale în privința veacului de mijloc? Atunci bine înțeles ar avea dreptate ca să ne combată. Nu, în privința aceasta d-sa, iese de o idee cu noi. Dar iată pentru ce: „Nu-mi pretinde mie, poiet, se văd trecutul prin prizma d-tale de economist; nu pretinde albinei să facă studii prealabile de botanică, înainte de a începe a-și strînge mîierea“. Iată concepția metafizică a artei în toată goliciunea iese, în toată simplitatea. Prizma poetului strămutată în afară de cunoștințele omenești, poetul asemănat cu o albină care zboară de la o floare la alta pentru a strînge mîierea! Goethe pentru a scrie „Iphigenia“ a studiat ani întregi istoria culturală a Greciei, Flaubert pentru a scrie Salammbô a studiat șese ani istoria Cartagenei, și, după dl. Roman, reu au făcut, D-sa nu le cere asemenea jertfă, nu le cere ca iese, ar

*). Vezi *Essais de critique et d'histoire* pag. 8—9.

ceste cuvinte pe cari ni le spune d-sa nouă, cu mai mult drept i le putem întoarce, pentru că afară de toate celelalte ie și nedrept cu Eminescu. Când am scris articolele mele despre acest poet înaintea mea plutea poetul așa cum îl cunoaștem cu toții, cel puțin în parte. Un om nervos, impresionabil, serac, cinstit, cult, muncitoriū; un om care a căpătat cultura prin muncă, în sfârșit un om consequent. Sub înriurirea unui cerc de oameni și-a format Eminescu convingerile sale sociale, filosofice, economice, istorico-culturale, politice și, alcătuiindu-și aceste convingeri, iel le-a remas credincios toată viața lui. In conferințe publice („Influența austriacă“), în viața publică, în timpul cât a fost ziarist, ca redactor al „Timpului“, ca poet în sfârșit, iel a remas consequent cu principiile sale. Convingerile lui nu snt ale noastre, ba în multe privinți ale noastre snt chiar cu desăvârșire protivnice cu ale lui; dar iel credea sincer. Cu așa om poți să te lupți cu toată energia, să-l ai dușman, dar nu poți să nu-l stimezi, nu poți să nu simți că tot ce spune ie strins legat cu totalitatea convingerilor lui. Și tocmai așa l'am considerat ieu. Pentru mine cutare poezie, cutare orî cutare vers chiar, n'au fost niște lucruri făcute *din întâmplare*, ci niște produceri *necesare*, „bucăți din inimă rupte“, după vorba admirabilă a lui Vlăhuță și bucăți din creeri rupte. Pentru noi strofa „Și unde vin cu drum de fier“, din doina-î populară nu-î ce-vă accidental, care ar fi putut și lipsi, după noi această strofă ie strins, organicește, legată de toate convingerile, de toată viața poetului. Când zice:

„Și unde ajung cu drum de fier

Toate cîntecele pîer

Zboară paserile toate

De neagra străinătate,“

apoi în aceste versuri se vede jalea și plîngerea poetului în privra civilizației străine, care întroducîndu-se cu drum de fier disolvă o stare întregă de lucruri, de relații patriarhale, alungă poezia primitivă, alungă cîntecele, pentru a face loc unei stări de lucruri întemeiată pe ban, zgomotoasă și ne poetică, după cum

ceste cuvinte pe cari ni le spune d-sa nouă, cu mai mult drept i le putem întoarce, pentru că afară de toate celelalte ie și nedrept cu Eminescu. Când am scris articolele mele despre acest poet înaintea mea plutea poetul așa cum îl cunoaștem cu toții, cel puțin în parte. Un om nervos, impresionabil, serac, cinstit, cult, muncitoriu; un om care a căpătat cultura prin muncă, în sfârșit un om consequent. Sub înriurirea unui cerc de oameni și-a format Eminescu convingerile sale sociale, filosofice, economice, istorico-culturale, politice și, alcătuiindu-și aceste convingeri, iel le-a remas credincios toată viața lui. In conferințe publice („Influența austriacă“), în viața publică, în timpul cât a fost ziarist, ca redactor al „Timpului“, ca poet în sfârșit, iel a remas consequent cu principiile sale. Convingerile lui nu sînt ale noastre, ba în multe privinți ale noastre sînt chiar cu desăvîrșire protivnice cu ale lui; dar iel credea sincer. Cu așa om poți să te lupți cu toată energia, să-l ai dușman, dar nu poți să nu-l stimezi, nu poți să nu simți că tot ce spune ie strins legat cu totalitatea convingerilor lui. Și tocmai așa l'am considerat ieu. Pentru mine cutare poezie, cutare orî cutare vers chiar, n'au fost niște lucruri făcute *din întîmplare*, ci niște produceri *necesare*, „bucăți din inimă rupte“, după vorba admirabilă a lui Vlăhuța și bucăți din creeri rupte. Pentru noi strofa „Și unde vin cu drum de fier“, din doîna-î populară nu-î ce-vă accidental, care ar fi putut și lipsi, după noi această strofă ie strins, organicește, legată de toate convingerile, de toată viața poetului. Când zice:

„Și unde ajung cu drum de fier

Toate cîntecele pîer

Zboară paserile toate

De neagra străinătate,“

apoi în aceste versuri se vede jalea și plîngerea poetului în privra civilizației străine, care întroducîndu-se cu drum de fier disolvă o stare întregă de lucruri, de relații patriarhale, alungă poeziea primitivă, alungă cîntecele, pentru a face loc unei stări de lucruri întemeiată pe ban, zgomotoasă și ne poetică, după cum

ie și zgomotul locomotivei. Noi sîntem cu totul de altă părere în privința acestei poezii primitive și patriarhale și cu toate protestările d-lui Roman nu vom încetă de a ne lupta în potruva acestei idealizări a unei stări de lucruri arhi-ticăloasă și care pentru poietul nostru se pareă plină de cîntul paserilor. Dar nu-î vorba de noi, ci de Eminescu, vorba iese că Eminescu așa credeă așa simțea și așa zicea. Așa-î cu toate poeziile lui Eminescu. Nu-î ce-vă accidental cînd iesel în satira lui, în termenî nu tocmai poietici, dar foarte tari, ocărește pe reprezentanții mișcării liberale și mai ales pe C. A. Roseti; nu-î ce-vă accidentel cînd poietul gîndește cu drag și cu mîndrie la vremea lui Mircea cel mare, dîndu-ne-o ca ideal față cu vremea de a-zî; nu-î ce-vă accidental în sfîrșit, cînd Eminescu zugrăvește cu colorî vii și idealiste iubirea de pe la 1400; toate acestea se țin, sînt strins legate de convingerile, de concepțiile politico-sociale ale poietului, sînt strins legate cu toată viața lui. Acela care ar fi zugrăvit iubirea ideală de la 1900, poietul acela ar fi avut alți creeri, alt sistem nervos, alte convingeri, altă creștere, alt mijloc încunjurătorî, în sfîrșit ar fi fost altul și nu Eminescu. Cînd am scris articolele mele despre dînsul și am avut înaintea mea volumul lui de poezii, am privit acest volum ca productul, ca rezultatul unei vieți întregi de gîndire, de luptă, de suferință; acest product pentru mine are rădăcinî adîncî în inima și creeri poietului și plecînd de la acest product am vrut să mă strecur în inima și creeri poietului pentru a vedeă și a pricepe această inimă și acești creeri, pentru a vedeă și a pricepe rădăcinile, firile prin cari se ține creațiunea artistică de poiet, am vrut s'o pricep și s'o explic la alții. Am reușit oare pe deplin? De sigur că nu. Și chiar am declarat că în privința aceasta nici nu mi-am închipuit să reușese pe deplin. Reușit'am măcar în parte? Nu știu, asta s'o judece cetitorî, nu ieu. Dar ceea ce știu iese că am fost corect lucrînd ast-feliu. Am fost corect cînd am privit volumul de poezii nu ca o jucărie, ci ca rezultatul și exprimarea unei vieți întregi; am fost corect, cînd am privit pe poiet ca pe un om viu;

am fost corect în sfârșit, fiind-că am vorbit de *poietul-om*. Și în fața acelei concepții a mele *poietul-om*, dl Roman pune concepția sa: *poietul insectă!* Poietul fluture, poietul albină, care zboară de la floare la floare pentru a strunge miere și a ne desfătă! Ieată cum pricepe dl Roman pe poiet! Și exemplul d-lui Roman cu albina nu-î o scăpare din vedere, ci exprimă foarte bine ceea ce înțelege d-l Roman prin poiet. Și în adevăr, dacă poietul nu pune în creațiunea sa toată viața cu toate luptele, suferințele, convingerile sale, dacă îl caută peste tot numai frumosul, îl strunge și îl așterne pe hîrtie pentru a ne desfătă, ce alta îe atunci poietul dacă nu un fluture ori o albină ce zboară din floare în floare și strunge miere? Nu-î vorba de acești poieti fluturi sînt destui, în țara românească; dar a spune ce-vă așa despre Eminescu ar fi mare nedreptate. Și ce îe mai frumos, îeste că dl Roman, punînd în potriva concepției mele de *poiet-om*, concepția d-sale de *poiet-insectă*, crede că-l apără pe Eminescu. Dacă Eminescu ar responde, de sigur ar zice: „Scapă-mă, doamne, de prieteni!“ Cum că Eminescu ar fi zis ast-feliu nu încape îndoeală. Eminescu are convingeri conservatoare pentru cari s'a luptat cu sinceritate toată viața și cari se oglindesc într'o parte din poezziile lui. Avînd noi eu totul alte convingeri îe foarte firese să i le combatem pe ale lui. Dl Roman face îNSE altă ce-vă, neagă cum că Eminescu a fost conservatoriu și se jură că a fost cît se poate de liberal-național!

Îmi închipuii dar ce ar fi zis Eminescu, de ar fi răspuns.

* * *

Multe ași putea zice în privința celor spuse de dl. Roman în privința mea și numai întînderea îngrijitoare a articolului mă nevoește să mă opresc. În schimb îNSE am foarte puțin de zis în privința zecimilor de fețe în cari critică pe colaboratorii „Contemporanului“. Pricina îe următoarea: cele ce-a spus dl. Roman despre mine sînt, nu mă îndoiesc, sincerele sale opinii literare. Ne fiind de o părere cu mine, găsînd în unele privinți că am fost absurd, îe foarte firese să fi spus așa. La rîndul meu am

căutat să aret că nu iew, ci D-sa n'are dreptate. In asemenea împrejurări polemica iew plăcută pentru acel ce o face și folositoare pentru cetitori. Altă ce-vă iew înse cu ceialaltă colaboratoră de la „Contemporanul“. In privința celorlalți D-sa iew dușman, cum iew dușman și cu redacția „Contemporanului“. Ieată pentru ce in privința celorlalți voiă respunde numai in cîte-vă cuvinte. Cum am mai zis, dl. Romangăsește vină colaboratorilor de la „Contemporanul“, că nu se țin de direcția tendențioasă desemnată de mine. In privința aceasta am zis destul, aicia voiă să aret numai cît de parțial iew D-sa. D-sa caută direcția tendențioasă și teza chîar in fie-care poezie in parte. Așă dl. Nicolau a scris vre o trei patru poezii despre iubirea către femei și D-sa pedată întrebă: „Dar unde iew direcția nouă?“ orăi mai bine zis: „Unde sînt rețetele, tezele?“ Orăi cît de hotărîtă ar fi direcția unei reviste, de sigur nu in cutare sau cutare poezie a unui colaboratoră întâmplătoră (pentru că in fie-care revistă sînt colaboratori statornică și colaboratori din întâmplare) se va vedea direcția revistei. „Dar poeziile d-lui Nicolau sînt slabe!“ Cît pentru aceasta sîntem de o părere, și redacția „Contemporanului“, cu drept cuvînt, poate se zică: „Da, și noi știm că multe din poeziile ce tipărim sînt slabe și mult am fi dat să avem poeți ca Byron orăi Shelley, dar am puteă să așteptăm hăt și bine până să se ivească asemenea poeți și până atunci n'ar fi trebuit să nu se tipărească nemică. Am voiă să știm ce literatură ar puteă să se dezvolte într'o țară, dacă ar voi să se înceapă numai cu opere perfecte.“ Intr'un cuvînt dacă dl. Roman ar fi făcut analiza critică a unora din poeziile tipărite in „Contemporanul“, apoi in multe privinți ne-am fi unit și noi cu D-sa, dar D-sa caută tot mereu „direcția“ orăi mai bine „teza“, caută aceasta direcție nouă in fie-care poezie, ba in fie-care strofă chîar! Cu poeți ca Teodoru și Beldiceanu s'ar schimbă intru cît-vă chestiea. Aceștia sînt colaboratori statornică ai „Contemporanului“; deci iew in adevăr ar trebui să confirme și chîar să exprime direcția „Contemporanului“, Dar tocmai in privința acestora se arată toată parțialitatea dom-

nului Roman. Din toate cîte a scris Teodoru în „Contemporanul“ sînt cel puțin patru cincimi cari se potrivesc cu direcția „Contemporanului“, chîiar dacă am luă cuvîntul direcție în înțelesul cel mai îngust, cum îl vrea dl. Roman. Dar afară de aceste poezii Teodoru a mai scris cîte-vă poezii în care își arată iubirea către o femeie; decî după dl. Roman îe în contradicere cu direcția nouă, pentru că în iubirea lui Teodoru nu se vede idealul de femei despre care vorbesc îeu. Am mai spus că reu m'a înțeles dl. Roman luîndu-mî cuvintele drept rețete orî teme; decî la această chestie nu ne mai întoarcem. Aice aretăm numai parțialitatea d-lui Roman. Eminescu a scris 20 de ani, dacă nu greșesc, decî în această vreme și-a aretat idealurile lui în toate privințele. Dl. Teodoru îe îinse un tînar începătoriu, care n'a avut vreme să exprime tot ce are de exprimat, decî comparația în privința direcției (de talent facem abstracție, pentru că și dl. Roman mai nu vorbește despre aceasta) îe nedreaptă. Dl. Eminescu și-a exprimat idealul său de femei pe deplin, un ideal care se rezumă în forme frumoase (ca o marmură de Paros, ca o pînză de Corregio); Teodoru nici n'a exprimat nici n'a avut cînd să-și exprime idealul său în această privință și decî D-sa ar fi vinovat nu pentru ceea ce-a zis, ci pentru ceea ce n'a zis. Îe lucru serios acesta? Afară de aceasta, cum am zis, patru cincimi din ce a scris Teodoru au cu totul alt înțeles și un scriitoriu trebuie să fie luat în totalitatea producerilor sale. Al doilea poiet statornic al „Contemporanului“ îe Beldiceanu. Despre acesta și dl. Roman zice că îe mai mult de cît toți în armonie cu direcția „Contemporanului“; îinse are și îel două poezii pesimiste însuflete de Eminescu. Noi am aretat că în „Contemporanul“ ar fi putut să se tipărească și poeziile pesimiste ale lui Eminescu, alătura cu criticele mele, fără a se cuveni să îvinuie cine-vă redacția de neconsequență, cum face dl. Roman; decî cu atîta mai mult puteau să se tipărească poeziile lui Beldiceanu citate de dl. Roman, poezii cari sînt mai pe jos de cît ale lui Eminescu ca execuție artistică, îinse în îele părțile umani-tare sînt mai bine puse de cît la Eminescu și nu cuprînd îndem-

Iearna

— Ah tată, ni-î foame.... de cînd n'am mîncat
Şi drept ca pe-un înger te-am fost aşteptat....
Ni-î frig tată dragă: foc nu-î în bordei
Şi geru'î afară! nu poţi orî nu vreî
S'aduci de mîncare?... Nicî tu n'ai de unde?
Atunci begăţicia la alţi se-ascunde!
Şi greu dar muncit'ai şi ce grîu frumos!
Să n'ai de mîncare cînd anu-î mînos?
Ni-î frig, tată dragă.—Dar mama-î în casă?
—Oh, mamei nu-î pasă
De frig şi de foame, ci doarme: iewă vină
Să vezi ce frumoasă-î şi nu mai suspină.
Ie rece şi albă.... Dar plîngî? De ce plîngî?
Foc nu iew în vatră, tu n'ai ce să stîngî.
Cu lacrima caldă tu foamea n'alini,
Şi gerul nu tace cînd jalnic suspini!...
Incet, tată dragă, incet şi iewă sama:
Uşor doarme mama.
Ş'acî nu mai plînge; acî foame nu-ne-î;
Cînd mama chemă-vă, te du 'ncet şi spune-î
Că prinsu-ne-a somnul... Oh frigu-î! nu plînge
Doar foc nu-î în vatră, tu n'ai ce stînge.

D. A. TEODORU.

Iearna

— Ah tată, ni-î foame.... de cînd n'am mîncat
Şi drept ca pe-un înger te-am fost aşteptat....
Ni-î frig tată dragă: foc nu-î în bordei
Şi geru'î afară! nu poţi orî nu vreî
S'aduci de mîncare?... Nicî tu n'ai de unde?
Atunci begăţicia la alţi se-ascunde!
Şi greu dar muncit'ai şi ce grîu frumos!
Să n'ai de mîncare cînd anu-î mînos?
Ni-î frig, tată dragă.—Dar mama-î în casă?
—Oh, mamei nu-î pasă
De frig şi de foame, ci doarme: iewă vină
Să vezi ce frumoasă-î şi nu mai suspină.
Ie rece şi albă.... Dar plîngî? De ce plîngî?
Foc nu iew în vatră, tu n'ai ce să stîngî.
Cu lacrima caldă tu foamea n'alini,
Şi gerul nu tace cînd jalnic suspini!...
Incet, tată dragă, încet şi iewă sama:
Uşor doarme mama.
Ş'acî nu mai plînge; acî foame nu-ne-î;
Cînd mama chemă-vă, te du 'ncet şi spune-î
Că prinsu-ne-a somnul... Oh frigu-î! nu plînge
Doar foc nu-î în vatră, tu n'ai ce stînge.

D. A. TEODORU.

DUELUL ÎN SOCIETATEA DE A-ZI*)

Nici o dată de la cele mai vechi începuturi de cultură n'a fost societatea omenească sfâșieată de contraziceri și dușmăniă așa de adînci ca astă-zî; lîngă cele mai nouă cuceriri ale vremii noastre stau remășiți învechite, păstrate din cele mai vechi timpuri, alături cu descoperirile cele mai mărețe și mai înaintate ale Astronomiei, Geologiei și Paleontologiei, învață viitorii cetățeni în aceea-și școală poveștile Bibliei în privința începutului lumii, niște povești scornite, sînt acuma cîte-vă mii de ani, de cîtră un popor din Asiea, aflătorii pe treapta copilăriei în privința dezvoltărei. Alta se spune în numele științei și alta în numele religiei recunoscute și sprijinite de stat; alături cu drumul de fier vezi un alaiu de popi și de oameni umblînd cu icoanele pe cîmp ca să ceară ploaie. De altă parte judecătorii osîndesc astă-zî după dreptul roman, ale căruia rădăcini trebuie căutate în o stare socială veche de peste două mii de ani. Și ast-feliu nenumărate remășiți din cele mai feliurite epoce se întîlesc în epoca noastră, remășiți pe cari astă-zî de abieă le mai putem pricepe fără cercetări arheologice foarte grele, și cari totu-și stau adînc țesute în viața socială și puternic înrădăcinate.

Una din aceste ruini, poate cea mai ciudată din toate, iese duelul ca mijloc de a dezlega chestiile de onoare. Putem foarte

*) Traducere după articolul „Das moderne Duell“ din „Die Neue Zeit“ No. 13 März 1888.

bine pricepe duelul într'o vreme cînd toți Ierau cu desăvîrșire încredințați că dumnezeu, care după credința din acele vremi se amestecă pururea în lume, făcînd minuni și cîrmuind soarta oamenilor, va face pe cel drept să biruie și pe cel reu îl va pierde; dacă se întîmplă că dreptul să fie mai slab, n'are a face nimic, dumnezeu face, ca de obicei, o minune și cel slab învinge pe cel tare. Atunci duelul avea temelie în credința tuturor despre amestecul lui Dumnezeu în asemenea luptă și deci puteau să-l întrebuițeze ca mijloc de a căpata dreptate în potriva unui asupritoriu nedrept. Cum că îe așa vedem de pe cercetarea prin foc*), întemeiată și îea pe credința că dumnezeu îe gata a face o minune pentru cel nevinovat. Pe atunci nu cunoșteau vrè un mijloc mai bun de-a adunà dovezi și aflà vinovăția cui-vă, judecata se privea ca o ceartă personală între pîrîș și între pîrit, din care pururea unul trebuie să aibă dreptate și celălalt nu; nu se putea aflà alt mijloc mai simplu de cît un apel la cel mai înalt judecătoriau, la dumnezeu, despre care își închipueau că știe și află toate.

Duelul de astă-zî a păstrat forma veche pentru a hotări, într'un feliu de chestii, cine are dreptate; și totu-și nici unul din cei ce se bat astă-zî în duel nu mai crede că dumnezeu se amestecă în asemenea luptă, căci cei mai evlavioși între evlavioși au hotărit, sînt acum peste trei sute de ani, la sinodul de la Trient, că duelul îeste un lucru îndrăcit și vrednic de despreț. Chiar ca mijloc de-a dovedi cine are dreptate duelul îe foarte cîndat în zilele noastre: cei ce s'au bătut în duel îese spălați de ori-ce vină amîndoi! Și cel mort ori rănit și învingătoriul, ba chiar cînd nici unul nici altul nu suferè nici măcar o zgîrietură, amîndoi remîn oameni cu onoarea nepătată! De pildă A a numit pe B mincinos; atunci după duel B nu mai îeste mincinos, ci om cinstit, fie c'a fost împușcat, fie c'a remas în viață; dar, lucru caraghioz, după duel, și A remîne tot om cinstit, ori cum ar îesi duelul! și,

*) Încercarea prin foc se făcea ast-feliu. Cel învinovătit de vre o neleguire dovedea că nu-î vinovat, virînd mîna în plumb topit, ori luînd cu mîna o bucată de fier roș.

numai B rămâne necinstit, dacă nu provoacă la duel pe A, ori A, dacă nu primește să se bată: în asemenea împrejurare cel ce nu și-a făcut *datoria* (?) iese supus la desprețul tuturor.

Cum s'ar putea judeca ast-feliu un proces în privința onoarei? Și cu toate acestea apărătorii duelului întrebunțază vorbe aproape juridice, „chestia de onoare s'a dezbătut“, „B chîmă pe A la răspundere“, „A îi dă îndestulare“, și a. m. d., și totu-și această formă iese privită de către mulțime de lume nu numai ca o înlocuire mulțămitoare a judecăței, ci chiar ca singurul feliu pentru a hotărî unele chestii, așa în cît ori-cine nu s'ar supune regulilor lui, trebuie să fie izgonit din cercul oamenilor cum se cade. Dacă nu putem socoti duelul ca un mijloc de-a ne căuta dreptate, cînd am fi învinuiți de „mincîună“, apoi în alte împrejurări caraghîozlful iese aproape nebunie. Să zicem că A descopere că B îi pune coarne; atunci A nu-i om cum se cade, om cinstit, până ce nu va provoca pe B la duel; cum va ieși duelul nu se iese n' samă: taie sau împuște A pe B ori B pe A, amîndoi rămîn după această operație oameni cum se cade, oameni onorabili. Prin duel pare că se alungă din lumea realității fapta lui B!

Ce hotărește duelul în împrejurarea din urmă? Plin de mîerare ne întrebăm: ce însemnează duelul, ce scop are iesel astă-zî? Nouă contemporanilor ne pare acest fenomen cîdat tot așa de greu de înțeles, cum o să pară învățaților după cîte-vă miî de ani; aici deducțiile istorice nu ne ajută de loc; duelul de astă-zî nu poate fi înțeles din punctul de vedere al ordalelor vechi sau al judecăței lui dumnezeu, dar nici din punctul de vedere al codului ori al dreptului ideologic rațional al vre unei școale filosofice.

Nime n'a aretat mai strălucit și cu o logică mai zdrobitoare de cît Schopenhauer, în aforismele sale despre duel, nebunia duelului ca mijloc de a spăla o insultă ori de-a ne răzbună de o nedreptate: „Pe lîngă ideile de onoare“, zice iesel „cum se află schimbate după loc și timp la toate popoarele și în toate timpurile, mai iese în Europa creștină încă un feliu de onoare cu totul

deosebită“. „Ieste onoarea cavaleriească sau pe fanțuzește *le point d'honneur*“. Principiele acestei onori le desfășură îel cu ironie mușcătoare, precum urmează: 1. Onoarea nu stă în părerea altora despre vrednicia noastră, ci numai în exprimarea acestei păreri; decî onoarea celui mai cum se cade om îeste jignită prin părerile exprimate de cel mai prost și reu ticălos, ba chiar îe pierdută, dacă nu se repară. 2. Onoarea unui om nu se întemeiază pe ceea ce face îel, ci pe ceea ce suferă. Atîrnă decî de limba fie-căruia, poate să fie aceala dobitoacul cel mai încălțat, ticălosul cel mai nerușinat etc. și dacă un asemenea îns te-a ocărit, ocara lui remîne ca o osîndă a tot puternică și desăvîrșită, dacă nu-ți speli cîntea ta în sînge. La întîmplare de-a nu-l provocă la duel „oamenii de onoare“ vor fugi de tine ca de un cîumat. 3. Onoarea poate, dacă a fost jignită orî chiar pierdută, fi căpătată în dărăt numai pri'ntr'un sigur mijloc, prin duel. 4. După cum a fi ocărit îe o rușine, de asemenea a ocări îeste lucru foarte onorabil. De pildă poate să aiba protivnicul mîeu dreptate, poate să fie omul cel mai de treabă, dacă îeu îl ocărese, toate s'au nemicit, îear dreptul și onoarea cad în partea mea; îel însă a pierdut și drept și onoare, până ce nu le va cîștigă din nou, și nu prin dreptate și minte, ci prin împușcat și străpuns. 5. Cea mai înnaltă instanță judecătorească la care se poate apela, cît îe vorba de chestiî de onoare, îeste puterea trupeească, decî puterea animală.

Impotriva tuturor acestora nu se poate aduce nemică. Dar mîerarea observatoriului nepărtenitoriî crește din ce în ce, cînd vede, cum asemenea principii nebunești au ajuns în societatea de a-zî o lege sfîntă în cît orî-cine nu se supune la aceste regule dobitocești îe respins fără milă și asemenea lucru se face chiar în acele cercuri, cari obișnuesc a se lăudă că sînt purtătorii culturîi moderne! Mai punem o dată întrebarea: ce însenare mai are duelul în vremea noastră, ce scop?

Schopenhauer încee aforismele sale, după ce aduce părerile mai multor filosofi greci și romani în privința jignirei o-

norei, cu vorbele: „Da, veți zice voi, aceia erau înțelepți! Voi așa dară sînteți nebuni? Foarte bine!“ Dar pentru noi acesta nu poate fi o dezlegare îndestulătoare; noi cunoaștem apucăturile și faptele păturilor sociale, despre cari ni-î vorba acum, și nu putem să credem că fac iele vre un lucru cu desăvîrșire ne-bunesc: orî-ce s'ar părea, ideologilor scurți la vedere și logicilor, ne-bunie, „minciuni convenționale“, „prejudiții din veacul de mijloc“, anahronisme, în adevăr are pricină și scopuri sociale foarte în-semnate; minciuna orî prostiea se află de obicei numai în ma-scarea neizbutită a adevăratului scop de către apărătorii oficiali ai burgheziei.

Să privim deci și acolo partea de căpetenie a lucrului: în duelul de astă-zî nu-î lucru de căpetenie nici pricina lui, nici chi-pul cum se sfîrșește, ci însu-și duelul; deci formalitatea cerută pentru ca să mai poată face parte din tagma oamenilor cum se cade amîndoi certații. Dar ce înșamnă om de onoare, om cum se cade? Schopenhauer prin descoperirea celor două feluri de o-noare aflase drumul adevărat pentru a putea dezlega chestiea; păcat numai că n'a mers înnainte. Cine poate da satisfacere orî cere satisfacere pentru vre o insultă?

Va fi mai nemerit să dăm cuvîntul unui om despre care nu se poate presupune că va fi avînd idei subversive*): „Insușirea de de a da sau cere satisfacere prin duel în chestiile de onoare se întinde asupra tuturor celor pe cari îi numim pe scurt „oamenii culți“.... *Totu-și în înțelesul nostru poate fi vorbă de cultură nu-mai într'atîta întru cît iese legată cu dînsa o poziție onorabilă în viața socială....* Deci cultură în legătură cu o poziție socială iese semnul după care hotărîm chestiea de poate cine-vă da sau cere satisfacere, și a nume *trebuie de însemnat că poziția socială, în această chestie, se ține în samă mai mult de cît cultura.* Bogăția dă în zilele noastre intrare în cercurile cele mai înnalte ale societăței; dar adesea iese lucru îndoielnic dacă fie-care bogă-

*) *Obiceiurile la duel*, de Franz Malous. Berlin 1857. § 1.

taș are atîta cultură cîtî bani. Totu-și trebuie să privim pe toți cei ce trăesc în cercurile culte ca oameni culți și deci să ne purtăm cu dînșii ca și cu aceia.“

Tălmăcind toate acestea într'o limbă mai înțeleasă, vedem că se poate da pe scurt regula: numai burghezul iese om de onoare, om cum se cade! Acuma vine de o dată o lumină vie asupra chestiei întregi, care, pe de o parte prin frazele știute despre „satisfacere cavaleriească“ iese pe de alta prin cele despre „prejudițiile din veacul de mijloc“,—ajunsesse cu desăvîrșire încelcită—. Acuma înțelegem ce însemnătate are pentru clasa stăpînitoare duelul prin care iese se deosebește de popor și se numește clasa oamenilor de onoare. Ast-feliu se formează o săpătură adîncă în societate: „lumea bună“ se deosebește cu totul de oamenii de rînd, de oamenii al căror simț de onoare nu poate fi jignit, pentru că onoarea le lipsește. Privit din acest punct de vedere duelul nu mai iese o nebulie orî un prejudiciu; di'mpotrivă acuma se deschide înaintea ochilor noștri perdeaua ce acopere mașinăria societăței de a-zî, în această chestie ce pareă neînsemnată se pot observa și stabili puterile sociale și legile lor.

Dacă ne punem acum întrebarea, pentru ce îi trebuie burgheziei asemenea despărțire puternică în fața maselor și pentru ce a ales pentru acest scop tocmai duelul, atunci răspunsul îl vom afla în istoria dezvoltărei clasei burgheze. Cînd burghezia, aducătoarea formeî de producție capitalistă privată, se pregătea pentru lupta revoluționară în protruva clasei feudale și a întocmirii sociale de atunci, avea ca tovarăși păturile de jos ale poporului. Burghezia încă de sute de ani se dezvoltase ca o clasă puternică și făcuse mulțime de proletari, cari iese un factor social de nefînlăturat. Prin despoierea acestora se adunase în mînele burgheziei acel capital mare ce o împingeă la luptă în protruva feudalilor, la luptă pentru libertatea economică, adecă pentru a tot puternicia capitalului. Aceste mase de proletari (împreună cu țeraniî și cu burghezia mică) alcătueau armata revoluției burgheze, pe aceștia trebuie să-î cîștige pentru revoluție, pe dînșii trebuie

să-i împingă și așite în potruva statului feudal. Aste mase simțeau apăsarea ce sufereau, dar, după cum nu se simțeau ca o clasă deosebită, ca despoiați, tot ast-feliu nu puteau cunoaște nici pricinile sociale ale apăsării. Chiar și burghezimeii îi iera cunoscut caracterul social al luptei numai instinctiv și nu se deosebea încă de păturile de jos ale societății. Ast-feliu se făcu de burghezimea revoluționară fu cu desăvârșire plină de principii, cari ieșeau, drept vorbind, din starea și din tendințele celor mai de jos pături sociale; numai un lucru remînea neatins: icoana sfîntă a burghezimeii, proprietatea individuală și sfîntenicia moștenirei și a căsătoriei, ambele legate cu cea di'ntăiu.

Așa au fost mai ales „Egalitatea tuturor“ și „Drepturile omului“ cereri cu totul proletare. Firește că ierau îndreptate în potruva nobilimeii și aveau de scop să nemicească hotarele di'ntre burghezime cătră nobilime, dar în teorie nemiceau și margenea între burghezime și popor.

Burghezimea își ajunse la țel după grele lupte, sfărma societatea feudală, capitalul privat remase biruitorii în toate ramurile de producțiune. Atunci începură a fi pentru noii stăpîni foarte neplăcute învățăturile despre egalitatea tuturor și despre frăție; proletariatul, tovarăș de luptă sau mai bine înaintea luptătorii al burgheziei, începū a fi nemulțămīt, începū a-și pricepe interesele și a avea pretenții prin cari capitalul privat, care îmblă după profit și despoiare, iera amenințat. Interesele producerei capitaliste cereau acuma niște linii tari de despărțire în potruva proletariatu-lui tot cu acea necesitate istorică după cum în vremea revoluției franceze ceruseră sfărmaarea deosebirilor de clase. Problema trebea dezlegată, trebea găsit un chip de a face să pară clasa domitoare mai bună, mai înaltă de cît poporul muncitorii.

Dar de unde să ieie vre un mijloc de deosebire? Burghezimea nu putea forma ıea singură o formă nouă de clasă. În această strimtoare îi veni în ajutorii nobilimea veche. Nobilimea nu fusese nemicită, cum plănuse revoluția franceză într'o vreme, ci se sfărmasă numai puterea ıei socială. Burghezimea a tot pu-

ternică începă zi cu zi a-și găsi tot mai mare asemănare cu nobilimea : privilegiul nașterii corespunde în totul cu privilegiul banului ce se moștenește ; după cum în nobilime iera un feliu de ierarhie, de la cei mai mici nobili de pe la țară până la neamurile cele mai cu multă putere, tot așa în societatea plutocratică sînt trepte de la capitalistul mic până la cei cu miliarde, cari au astă-zî mare înriuire asupra păcei și a războiului. Decî în aristocrația cea atît de urită se află forma căutată pentru organizarea clasei burgheze, o formă pusă la încercare prin multe sute de ani de viață, iera decî clasa nobililor foarte tare despărțită de păturile sociale de mai jos, așa de despărțită în cît nobilii se simțeau din alt sînge de cît poporul. Revoluția spărsese porțile acestei zidirî; burghezimea putea străbate în lăuntru lăi.

Și ast-feliu se începă un fenomen care astă-zî se îndeplinește mai ıute și mai cu putere de cît orî cînd : plutocrația caută să se vire în obiceiurile nobilimei din toate punctele de vedere ; dar fiind-că formele acestea nu-s primitive, ci luate numai pe de-asupra pentru a se deosebi de popor, toată chestia ıea o aretare de pompă, de caricatură. Au început a face cheltueli uriașe, viața, „după cererile poziției sociale“ a început a fi neapărată lege a societății și călcarea acestei legi ıe amenințată de cătră o conspirație socială. Cei mai înfocați dușmanî ai nobilimei n'au astă-zî scop mai înalt de cît a fi nobilați și ıei ; cei cari își băteau o dinioară joc de mania decoratiilor, acuma au început a suferi și ıei de aceeași boală ; o dinioară alegeau cele mai grozave cuvinte pentru a se luptă împotriva popimei și a beserecei, acuma „buna cuviință“ cere să fii evlavios sau cel puțin să te făjărești că ıești ; tinerimea aurită se îngrijește astă-zî de tot felul de sporturi ; burghezimea vrea să se arete „ocrotitoare“ artei și științei, dar protecția sa numai strică și artelor și științei, căci, întemeiată numai pe pompă exterioară, pricinuește numai direcții nesănătoase : o știință falsă, slugarnică, menită să apere ceea ce ıe statornicit ; o poezie minciunoasă ; palate împodobite în stiluri baroce și alte forme în cari se oglindește cuprinsul societății burgheze. Altă datorie a

burgheziei iese binefacerea. Toate aceste jertfe le face burghezia, și adesea nu-s micī, numai pentru a putea fi luat drept o nobilime modernă și pentru a se putea deosebi de mulțimea de jos, ca fiind mai înalte, a nume menite a domni și cu tot dreptul. În această clădire foarte dezvoltată se potrivește foarte bine duelul nobilo-burghezesc. Prin această minunată întocmire se arată burghezul o ființă mai bine organizată, un om de onoare cu simțiri cavaleresti, foarte deosebit de mulțime; după cum acel care a călcat legile onorei iese un om respins, un om pătat, cu care un om de onoare nu trebuie să mai aibă ce-vă de împărțit din punctul de vedere social; tot așa de peste puțină iese legătura cu acele clase sociale, cari sînt lipsite de însușirea de a cere îndestulare în chestii de onoare și de a o da; adevărat burghezimea se deosebește de muncitorii de la țirguri, de țeranī și de meseriași.

Drept vorbind se fac foarte puține ducele, dar un om din societatea aleasă trebuie să fie veșnic gata pentru asemenea împrejurare. Ast-feliu își simte așa zicînd în adîncul sufletului onoarea. Acuma înțelegem însemnatatea mare ce află burghezimea în duel și pedepsele grozave sociale ce pune iese asupra celor ce nu primesc duelul. Aceștia cad de-a dreptul din burghezie în proletariat. Duelul îi numai prea rar chestie de curaj; Unguriī, nație cavaleriească, la cari chīar neînțelegerile politice ale deputaților se hotăresc prin arme, au ajuns meșteri în ducele neprimejdioase, ducele cari se primesc pretutindenea cu bucurie. Mai lămurit se vede firea duelului la militari, cari ne înfătoșază idealul viitoriu al burgheziei, atît din punctul de vedere al chīemărei proletariatului spre a apăra proprietatea burgheză, cît și din punctul de vedere al deosebirei aspre între lumea bună, „ofițeriī“, și oamenii de rînd, „soldațiī“. Ca deosebire mai însemnată între aceste două feluri de soldați iese duelul, care sapă o prăpastie netrecută între oamenii de onoare și între mulțimea cu totul lipsită de asemenea simț; orī-ce ofițeriū care nu se supune acestei legi poate fi alungat între soldațiī de rînd.

Clasele „mai bune“ ale societăței burgheze se nevoesc a se a-

propiea de acest ideal, și, o dată cu nimicirea burghezimeî mici, se nemicesc și ideile acestei burgheziî, cari sînt încă protivnice astuî feluî de onoare. Deci acel ce crede că duelul are să pîeară diu societate, nu cunoaște încă de-ajuns resorturile sociale ale societăței de astă-zî; burghezia di'mpotrivă are să dea cea mai mare dezvoltare astuî obiceiî așa de folositoriî pentru dînsa. Nu trebuie să ni se aducă întîmpinarea că unele state burghize, ca Englitera bună oară, n'au duel. Căci îe cu puțința ca burghezia engleză, atît de ageră și de practică, să întroducă de acuma încolò asemenea puternic mijloc de a-și asigura stăpînirea de clasă. Apoi am a-retat mai în urmă că plutocrația burgheză n'a creat nemică nou de la sine, ci s'a folosit de ceea ce-a aflat mai înnainte în obiceiuri. Dacă n'ar fi fost cu totul lipsită de puterea de-a alcătui forme sociale nouă, n'ar fi primit duelul, întocmire așa de nebu-nească și din pricina căreia însul suferă adesea foarte greu; căci duelul îeste produsul unei nobilimî războinice și își are începutul într'o vreme cînd clasa armată îera cea mai trebuitoare și se pot-rivește prost de tot pentru pacîniciî noștri cavalerî ai pungeî.

Cu prilejul dueluluî se mai dă pe față altă nebunie: burghezia, care silește pe ai săi să se bată în duel, amenințîndu-î alt-feliu cu dezonoearea, tot îea lovește duelul în codul penal cu pedepse aspre. Și această contrazicere își are explicarea tot în acela-și proces de dezvoltare al societăței burghize, care a produs duelul sub forma luî de astă-zî. Am spus din ce pricinî istorice burghezimea revoluționară a primit principiile proletare despre egalitate și fraternitate și le-a făcut să fie scrise în legile statelor în cari a remas îea învingătoare. Domniea burghezieî a format state pe temeliea egalităței tuturor cetățenilor înnaintea legeî; bine înteles numai pe hîrtie, căci în orî-ce stăpînire îeste neegalitate. Societatea veche împărțită în clase cari se luptau între dînselle cu aprindere pentru a-și mări puterea, nu ascundea de loc că organizarea socială îe întemeiată pe neegalitate, ba chîar pretindea că așa a lăsat dumnezeu să fie. La burghezie însu interesul de clasă a ajuns cu totul în contrazicere cu temeliea juridică a societăței, cu egalitatea legală.

Pentru a trece peste această greutate sînt două drumuri deosebite, două „mîncîuni convenționale“, pe unul ar trebui să-l numim „liberal“ și pe celalalt „conservatoriu“. Pe amîndouă le găsim și la apărarea duelului: Unii pornesc de la fraza că dreptul iese de o potrivă pentru toți și, oficial, sînt în potriva duelului, pe care-l numesc o remășiță barbară din întunerecul vrîstei de mijloc; dar, neoficial, țin cu tărie la aceasta întocmire și se fățărăsc că le pare reu că un om de onoare trebuie să fie silit, din pricina prejudițiilor societății, a se supune la un obicei așa de barbar. Alții apără duelul fără nici o sfielă, îl laudă numindu-l întocmire necesară, frumoasă și cavalerască pentru a regula între oameni cum se cade chestiile de onoare. Am aretat destul cît de slabe și de lipsite de adevăr sînt aceste fraze. Numai despre adevăratele resorturi sociale, cari fac să înțelegem duelul, tac amîndouă partidele, pentru că nu-î treaba lor să limpezască, ci să acopere și înciflească! Dar ochii proletariatului, pentru cari s menite aceste măști, încep a le pătrunde.

ȘTEFAN VASILIU

S'așterne vremea....

S'așterne vremea peste noi,
Și tot mai mult ȳea ne desparte;
Așã de-aproape'n brațe ȳeri
Și a-zĩ sã-mĩ fiĩ așã departe!

Din ceriũ albastru și senin
Cãzut'a ploaȳe de luceferĩ,
Cĩnd ne ȳubeam cu-atĩta dor—
Orĩ poate nu ȳeram noi teferĩ?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cã ȳeștĩ cuminte-aĩ vrut s'areșĩ,
De-aĩ sfãrãmat o'ntreagã lume.....
Orĩ poate ȳearã-șĩ te-aĩ gĩndit,
Cã dorul și ȳubirea-s glume?

De sigur, nu ȳeștĩ idealul,
Ce-am fost visat ca sã gãsesc,
Enigma ta ȳe prea'nțeleasã.....
Și s'o dezleg—nu mã trudesec.

CUM S'A FORMAT LUMEA ?

Astă întrebare de mult și-au pus'o învățații cît și oamenii fără nici o învățatură și răspunsurile lor firește au fost făcute după știința ce au avut'o cei ce și-au pus întrebarea. Dacă luăm la cercetare rînd pe rînd părerile învățaților vedem că de la cele mai copilărești idei încet încet au ajuns până la teoriile cele mai nouă ce ne par acuma foarte întemeiate; pe de altă parte, dacă ne uităm în societate și căutăm cum își închipuie țeranul, cum tîrgovățul neluminat, cum așa zișii oameni culți formarea lumii găsim un șir de păreri pornind țeară-și de la cele mai copilărești închipuirî, cum sînt de pildă cele din povești și până la cele mai nouă teorii științifice. Din nefericire înse numărul celor ce cunosc starea științei în privințele acestea ie cu desăvîrșire mic în orî-ce societate de astă-zi și nu ie rar să dai de oameni îmbrăcați ca niște oameni civilizați, dar cari, dacă-i scoți din cunoștințele cu cari și cîștigă hrana zilnică, își îndrugă niște parascovenii cari s'ar potrivi de minune în gura unor selbateci. Mai iese și alt păcat, oamenii în loc de a mărturisi că nu știu cutare sau cutare chestie, lucru la urma urmei de ȳertat, făuresc din fugă vre-o înjghebătură de idei și o apără cu cea mai nespusă îndărătnicie. Alții pentru a-și ascunde neștiința încep a-ți vorbi ca niște filosofi cari au cercetat cu de-amăruntul toate rotițele și toate balamalele minței omenești și au găsit că prost lucru ie mintea și decî nimic din cîte ne spunē știința nu poate fi adevăr, ajung chiar a-ți spune că nu se știe nici dacă de două ori două ie patru!

Altă falimă de oameni, aceștia mulți ca stelele ceriului și ca năsipul mării, apără cele spuse în Biblie, sub cuvânt că Domniele-Lor au aflat fără umbră de îndoială că însu-și Dumnezeu și-a vărsat comoara științei sale în cărțile puse în spatele lui Moise.— Noi nu scriem pentru asemenea oameni deșerți la minte, ei pentru cei cari vor să știe ce a descoperit știința în această privință, ce se știe de bună samă și ce se presupune numai. Încă de la începutul revistei noastre am aretat în articolul „Ce știm despre lume?” că teoria cea mai însemnată și care dă lămuriri mai potrivite cu faptele în privința formării lumii iese a vestitului francez *Laplace*. În timpurile din urmă alt francez, *Faye*, a cercat să răstoarne aproape cu totul teoria lui *Laplace* și să o înlocuească prin alta nouă, a sa, prin o teorie care să explice niște fapte cari, după *Faye*, nu pot să fie pricepute în teoria lui *Laplace*. *Faye* a adus foarte tari lovituri teoriei vechi, noi le vom areta pe toate, vom spune cum zice el că s'a format lumea și apoi vom areta ce răspunde alt astronom însemnat, *Wolf*, care apără teoria lui *Laplace* și răspunde la învinuirile făcute de *Faye*. Din această cercetare vom putea vedea cum trebuie să ne închipuim în ziua da a-zî formarea lumii și dacă rămâne teoria lui *Laplace* ori a lui *Faye*.

Dar înainte de a sfârși această introducere trebuie să spun chiar de la început că nu vrom să dezbatem în acest articol chestia de iese ori ba materia așa cum ni se arată. Noi vom căuta să deslușim formarea lumii așa cum s'ar fi înfățișat unei ființi cu minte și cu trup omenesc, dacă ar fi fost în toată vremea privitoare a dezvoltării lumii; deci noi luăm fenomenele așa cum se arată pentru mintea omenească și nu vrom să facem data aceasta filosofie mai adâncă.

Socotim, prin urmare, că nu va mai găsi unul s'au altul de cuviință să pomenească de revista „Contemporanul” ca de o reviste care apără acel materialism care-și închipuie că prin simțuri cunoaștem chiar realitatea și nu numai o fantomă sau mai bine un simbol al realității pe vecie necunoscută. De asemenea ne hră-

nim cu așteptarea că un nou Dr. C. de la Vizantia (vorbă să fie!) nu ne va da în obraz că ne-am prefăcut din materialişti în spiritualişti (lucru de care să ne păzască sfântul!)

* * *

Laplace trăcă pe la începutul veacului nostru și între alte lucrări însemnate matematice și astronomice a încercat să dea o teorie despre chipul cum s'a format *sistemul solar*, adecă soarele cu planetele (cu sateliții sau lunele lor); firește această teorie o întinse și asupra celorlalte stele (cari-s sorî ca și soarele nostru, fie care cu planetele lui, cel puțin în general). Înainte de Laplace se încercase *Kant*, filosof german, să explice formarea sistemului solar; dar deosebirea între sistemul lui Kant și al lui Laplace iese foarte mare și iese de mîerat cum oamenii ca *Haeckel* au putut să contopească pe amîndouă și să ne vorbească de teorie sau sistem Kant-Laplace.

Laplace presupunea că la o vreme foarte depărtată în trecut atmosfera soarelui se întindea până dincolo de drumul ce-l face planeta cea mai depărtată de soare, cu alte cuvinte își închipea o vreme cînd materia ce alcătuiește acuma soarele și corpurile cerești numite planete și sateliți iese gazoasă și fierbinte și umplea întinderea până dincolo de drumul celei mai depărtate planete. Această materie gazoasă fierbinte o presupunea învîrtindu-se de la dreapta spre stînga în jurul unei osii și se recea neînterupt. Din aceste pricinî materia se grămădește și din vreme în vreme se rupeau din dreptul equatorului acelei grămezi de gaze în elele gazoase cari urmau a se învîrți în jurul boabei gazoase remase. Ast-feliu s'au rupt rînd de rînd mai multe inele de acestea, din cari s'a format de obicei cîte o planetă, într'un caz înse s'au format mai multe, și această planetă începî a se roti tot de la dreapta la stînga în jurul său și și urmă rotirea de la dreapta la stînga în jurul soarelui, adecă a masei centrale. Din aceste planete gazoase s'au format inelele cari s'au prefăcut în sateliți ce se roteau de la început în jurul lor și în jurul planetei din care s'au deslipit tot de la dreapta la stînga. In pri-

vința cometelor Laplace le credeă străine în sistemul nostru solar și le priveă ca pe niște mase gazoase cari împlă horhăind de la un soare la altul. Faptul care l'a împins pe Laplace a crede ast-feliu iese mai întâiu că planetele se mișcă aproape în planul equatorului soarelui, pe cînd cometele au planuri foarte deosebite, apoi mai iese și faptul că pe cînd planetele se mișcă toate de la dreapta la stînga în jurul centrului sistemului solar, cometele se mișcă unele ca planetele ȳear altele, multe la numă, se mișcă de la dreapta la stînga. Afară de acestea Laplace credeă că linia pe care se învîrtesc cometele în jurul soarelui ȳe de foarte multe ori o curbă deschisă, cu alte cuvinte ȳel credeă că unele comete trec numai o dată prin lumea noastră și apoi nu se mai întoarnă pe la noi, ci sînt atrase de alȳi soȳi. Astă-zȳ înse se știe că toate cometele sînt legate în sistemul nostru și că liniile pe cari se mișcă ȳele sînt curbe închise, acuma nu se mai admit comete neperiodice, firește înse că unele au perioade foarte scurte, ȳear altele de mii de ani. Punctul din urmă ȳe unul din cele slabe ale teoriei lui Laplace și învăȳaȳii din zilele noastre au schimbat ideile vechi așa cum am aretat aice. Cum că s'au făcut și alte multe schimbări în teoria lui Laplace vom areta mai pe urmă, acuma înse voiu spune ce aduce Faye în potriva ȳei și cum se încercă a ruina cu totul această teorie și a o înlocui prin alta.

* * *

Intăiea lovitură foarte grea ȳeste că *nu toate planetele se învîrtesc în jurul osiei lor de la dreapta la stînga*: Uran și Neptun, planetele cele mai depărtate de soare, se învîrt de la stînga spre dreapta. De asemenea sateliȳii acestor două planete se învîrt tot de la stînga spre dreapta în jurul planetei lor. Ieată decȳ că trebuie să se fi produs două feluri de inele, sau altă ce-vă, așa în cȳt să se fi putut formă din inelele cele mai apropiete planete și sateliȳii cu mișcare de la dreapta la stînga ȳear din cele mai depărtate planete și sateliȳii cu mișcare contrară.

Mai ȳeste altă întîmpinare. Faye spune că din inelele pre-

supuse de Laplace, după legile mecanice, ar fi urmat să se formeze planete cu mișcări tocmai contrarie cu cele ce se văd în adevăr. Chiar Laplace a știut de acest fapt mecanic, și s'a încercat a explica în ce chip s'a întâmplat schimbarea iuțelei de mișcare în inele și deci alcătuirea de planete așa cum le vedem.

După teoria lui Laplace urmează că satelitul cel mai vecin de vre-o planetă trebuie să se învîrtească în jurul planetei într'un timp mai lung de cît cel în care se rotește planeta în jurul osiei sale. Dar, sînt cîți-vă ani, s'a dovedit că Phobos unul din cei doi sateliți ai lui Mart se învîrtește în jurul planetei în opt ceasuri fără cîte-vă minunte, pe cînd planeta se rotește în jurul osiei sale în două-zeci și patru de cîasuri și trei-zeci și șapte de minute.

* * *

Faye înaintea de a dezvoltă teoria sa arată că de la vremea lui Laplace și până a-zî știința a mers așa de răpede în cît a prefăcut cu desăvîrșire ideile ce trebuie să ne facem despre lume: științi nouă s'au întemeiat de atunci în coace, ast felii ăste Geologia, Paleontologia și Termodynamica. De asemenea chiar și în astronomie s'au făcut mulțime de descoperiri, în parte pomenite în urmă, cari au aretat părți slabe și chiar greșite în teoria lui Laplace. Voiu mai aminti aice că în veacul nostru s'a găsit chip de-a măsura depărtarea stelelor și mișcările lor adevărate, precum s'a mai găsit și mijloc de-a analiza constituția chimică a stelelor prin analiza spectrală; prin legătura ce s'a dovedit între comete și stele căzătoare s'a ajuns a avea idei mai lămurite în privința alcătuirii cometelor; despre alcătuirea corpurilor cerești am mai ajuns la oare-și cari cunoștinți prin cercetarea aerolithelor, adecă a așa ziselor pîetre căzute din ceriū. Pe de altă parte cercetările făcute asupra stelelor duple au aretat că ipoteza lui Laplace ăe prea simplă și că universul nu-î numai o repetare a sistemului solar, ci că sistemul planetar ăe un caz particular, ăeară alătura cu dînsul se mai află un număr destul de mare de sisteme alt-feliū alcătuite.

Ieată de la ce stare a materiei pornește Faye în ipoteza sa :

„La început lumea ȳeră un haos general foarte rar, ȳn care se aflau toate elementele chimiei pămȳnteștii, mai mult sau mai puțin amestecate. Aceste materii supuse la atrageri, se mișcau felurit și din această pricină haosul s'a desfăcut ȳn mai multe bucăți sau nouri, cari au păstrat mișcare răpede ȳn spațiu dar ȳn lăuntrul lor aveau mișcări năuntrice foarte încete. Aceste miș de bucăți despărțite din haos s'aũ prefăcut, condensȳndu-se neȳncetat, ȳn sisteme solare“.

Va fi pururea lucru cȳdat să vezi cum oamenii de știință ȳnsemnați ca Faye, Darwin, Secchi și mulți alții vorbesc și judecă minunat de ager și de limpede dar cȳnd ajung la unele chestii de o dată le pȳere ori-ce ȳndrăzneală, mintea li se ȳntuneacă și încep a vorbi despre dumnezeu și despre sfinții lui. Ast-feliũ Faye găsește aice loc potrivit pentru a face o mătanie plină de evlavie ȳnaintea lui dumnezeu și ne spune cã dumnezeu a făcut acel haos și l'a ȳnzestrat cu mișcare; mai departe n'are nevoie sã mai amestece pe dumnezeu, cãci toate fenomenele se explicã din acea materie ȳn stare de haos. Dar ȳe lucru foarte de mȳerare cum de nu vrea sã vadã cã haosul pomenit trebuie sã fie explicat din sfãrmarea unei lumi asemănătoare cu cea de astã-zĩ; din acea sfãrmare se ȳnțelege și ȳmprăștierea materiei și mișcările și chȳar cãldura, dacã haosul a fost fierbinte, cum se presupuneã. Cum vom aretã mai ȳncolò și lumea de a-zĩ se va prefăce ȳntr'un haos, din care se va ȳntemeiã ȳcar o lume asemănătoare cu a noastră și așã fãrã sfirșit ȳn viitorũ, ca și fãrã ȳnceput ȳn trecut. Dar a-estate idei atit de lesne de ȳnțeles și de firești nu-ȳ vin ȳn cap lui Faye! Pricina acestei purtãri a ȳnvățãților nu ȳe tocmai greu de aflat: Burghezimea, care ȳn veacul trecut aveã nevoie sã loveascã ȳn religie pentru a lovi ȳn nobilimea feudalã care se pre-tindeã lãsatã de dumnezeu spre a stãpȳni, acuma a ȳnceput a fi evlavioasã și a se fãțari cã știința de astã-zĩ duce tot la dumnezeu. De aceea ȳnvățãții se țin de calea cea largã și cinstitã a științei numai ȳn amărunte, dar cautã prilej, vre un loc mai ȳntunecos, unde sã se prefacã a fi descoperit pe dumnezeu, care a

regulat, bine înțeles, toate celea în folosul burghezimei, în folosul bogaților. Noi înse nu ne închinăm nici la un idol și vom spune pururea adevărul nemascat.

Să lăsăm slăbiciunea lui Faye și să vedem cum explică mai departe formarea lumilor; aice nu mai are nevoie să amestece pe dumnezeu și de aceea spune cele mai adânci și mai neprefăcute idei la cari a ajuns prin cercetările sale.

„Dacă am presupune un caz cu totul ideal, o sferă cu desăvârșire omogenă, fără mișcări năuntrice de vre-un fel, moleculele ar tinde în linie dreaptă spre centru; sfera s'ar condensă regulat fără să-și piceardă omogenitatea și ar alcătui de la o vreme o sferă luminoasă și fierbinte, care nu s'ar mișcă de loc. Ar fi dacă vroia o stea, dar o stea fără planete, fără rotire, fără mișcare în spațiu.“—Ie aproape sigur că asemenea stele nu-s pe lume; pentru că materia haotică pe lângă o mișcare în spațiu foarte însemnată, mai are și în lăuntrul său mișcări gyrațoare, fără ca să se piceardă omogenitatea materiei. Acest caz se subîmparte în două: în oare și cari împrejurări materia se va întruni în mase multe și mici, fără să se facă la centru vre-o îngrămădire mai însemnată; atunci se va alcătui o adunătură sferică de stele cari ar circula în jurul unui centru gol;—în alte împrejurări condensarea centrală va învinge pe celelalte și se va forma la mijloc o stea mare însoțită de mai multe corpuri stinse foarte după scurt timp de stălcuire.—Cum că se află sisteme după tipul pomenit întâiu știu toți cei ce au cunoștinți astronomice; iar după cel descris al doilea ar ieși un soare încunjurat de o mulțime de corpuri întunecoase asemănătoare cu cometele noastre; căci drumul acestor sateliți ai stelei centrale s'ar preface cu timpul din elipse cu centrul în al soarelui central în elipse cu unul din focare în acel centru. În amîndouă cazurile descrise jumătate din corpurile cerești se vor mișcă de la stînga la dreapta și altă jumătate de la dreapta la stînga.

„Dacă am presupune o masă nesferică, neomogenă și înzestrată cu mișcări ce s'ar putea reduce la o gyație unică, atunci

condensarea se va face în jurul câtorvâ centre de atragere hotărîte prin figura aceleî mase și prin densitate și se vor formâ douâ sau treî globurî luminoase, adecâ douâ sau treî stele vecine. Dar o parte din aceste materialurî fiind înzestrată cu o gyație înceată și numai într'o direcție, stelele vor circulâ una în jurul alteî și vor descrie elipse al cărorâ unul din focare va fi în centrul de gravitate al maseî. În adevâr chiar așâ se petrec lucrurile la stelele duble. Se cunoșc și grupe de cîte mai multe stele. În privința mărimeî lucrul atîrnâ de la felul maseî de materie, pot sâ fie cele douâ stele egale orî foarte deosebite în mărime etc.

„Chîiar sistemul nostru solar poate fi privit ca o grupâ de stele, câci dacâ Jolea și Saturn ar fi încâ luminoșî am avea o grupâ de treî stele neegale. Ieste înse o deosebire foarte mare între sistemul solar și între stelele duble sau multiple, a nume drumul acelor stele îe eliptic și a nume elipsâ foarte departată de circumferință, pe cînd planetele noastre au orbite apoape circulare și această împrejurare îe neapărat trebuitoare pentru a se puteâ dezvoltâ fînî viî.

Ieată acum ce felî explicâ Faye formarea planetelor într'o adunăturâ sfericâ de materîi cu densitate uniformâ și înzestrat cu o mișcare înceată gyratoare. Autorul arată cum în asemenea masâ nebuloasâ se alcătuesc inele nebuloase și inele cari se învîrtesc în jurul centrului, de o cam datâ gol, ca și cum ar fi solide. Pe de altâ parte arată cum materialele ce nu se pot uni sub formâ de inele circulare se adunâ la centru și alcătuesc încet încet soarele, înzestrîndu-l cu o mișcare îndreptată tot ca și a inelelor. Decî acele particule cari vor aveâ de descris liniî aproape de cerc vor forma inele? cele cari vor aveâ de descris elipse lungârețe de tot se vor condensâ în jurul centrului sferei. Ie de luat aminte câ, dupâ Faye, inelele se alcătuesc înnainte de a se fi format corpul central, viitoriul soare al sistemului. Mai mult dupâ teoria lui Faye urmeazâ câ s'au alcătuit planetele vecine de soare înnainte de a fi început soarele sâ fie stea. În privința chipului cum s'au format planetele din inele Faye spune câ

Întocmai după cum se produc vârtejurile în riuri tocmai așa s'au produs și în inelele nebuloase, aceste vârteje după un timp s'au contopit în unul singur și acela a absorbit materiale și din spațiul înconjurătorii și di'ntr'nsul s'au format planeta și sateliții.

După legile mecanice ale vârtejurilor ȳele se vor roti în jurul lor tot în direcȳia în care se mișcă și inelul primitiv. Prin urmare peste un timp sistemul va fi alcătuit la mijloc din soare încă mic și fără vre o înmiurire asupra materiei așezată în inele sau asupra globurilor formate. Inelele lăuntrice s'au transformat mai întâi în corpuri rotunde, cele mai îndepărtate trebuie să fi ramas tot sub forma veche. După legile mecanice în sfera nebuloasă de la început și încă mult timp atracȳia suferită de inele, ori de sferile în cari se transformaseră, ȳe invers *proporȳională cu departarea de la centru*; după ce soarele va crește destul atragerea va fi *invers proporȳională cu patratul distanȳei*; a fost și o vreme cînd, atragerea a nu ȳeră nici după legea veche nici după cea nouă, ci mijlocie între amîndouă. La acest moment se începe formarea inelelor în sferile ce s'au alcătuit din inelele vecine cu soarele (din cari s'au făcut Mercur, Venus, Pămîntul, Mart, Joȳea și Saturn), din acestea s'au format sateliții astor planete, deci s'a repetat pentru dînsese ceea ce se petrecuse cu sistemul întreg. În vremea ce se petreceau toate aceste prefaceri, soarele creștea mereu, legea atracȳiei se schimbă și inelele (din care mai apoi s'au format Uran și Neptun), precum și planetele celelalte sînt silite să se apropie de soare și să se miște mai răpede. Ast felii planete ca la început trebuia să se învîrtească în jurul centrului aproape gol al sistemului în timp de sute de ani, ajunseră astă-zi a se învîrți în jurul soarelui Pămîntul într'un an, Venus în șapte luni și Mercur în trei!

Iată cum explică *formarea cometelor*. La marginile materiei haotice din care s'a format sistemul nostru solar ȳerau materii cari nu luau parte la mișcarea gyrătoare de la dreapta la stînga, din acestea s'au format corpuri cereșii care se învîrtesc parte ca planetele, parte tocmai din potrivă. Aceste corpuri și-au

prefăcut orbitele primitive în elipse foarte prelungite, cu un focariu în centrul soarelui. Pe de altă parte aceste materii, aflându-se din jur împrejurul masei nebuloase, se înțelege că n'au avut pentru ce se mișcă în planul equatorului solar.

Formarea planetelor înșirate mai sus (Mercur, Venus, Pământul, Mart și Joiea) s'a făcut pe cînd ieră legea veche de atragere, adecă pe cînd, cu alte cuvinte, soarele nu există încă; di'mpotrivă cele două planete mai depărtate (Uran și Neptun) s'au format cînd soarele apucase a se alcătui și decî se schimbase legea atracției, din această pricină planetele au ramas și iele ca și celelalte învîrtindu-se în jurul soarelui de la dreapta la stînga; dar în jurul osiei lor se învîrtiră de la stînga la dreapta și tot așă se învîrtiră și sateliții ce se formaseră.

(Va urma).

IOAN NĂDEJDE

POLITICA NOASTRĂ

Pentru a dovedi că politică noastră, a socialiștilor grupați în jurul „Revistei sociale“ și a ziarului „Muncitorul“ are sprijinul capului teoretic al partidei social-democratice din lumea întreagă, publicăm aici un răvaș al lui *Friedrich Engels*. Pentru a ușura înțelegerea celor scrise în răvaș vom spune că după dezbinarea ce-a urmat între cîți-vă socialiști din București, adunați în jurul „Luptei“ d-lui Panu, și întreaga partidă socialistă din țară, un șpion liberal se găsise cu cap a se alătura pe lîngă cei de la „Lupta“ și chîiar trimesese o corespondență veninoasă la „Le socialiste“, la Paris. Noi atunci, crezînd că greșala celor pomeniți mai sus iese trecătoare, și nevroid să se facă dușmănie mai mare aducînd înaintea partidei socialiste din Europa și America neînțelegerile noastre, am scris o circulară și am trimes-o la conducătorii partidelor din Germanica, Angliea și Franția, în acea circulară am explicat politica noastră, cînd cu venirea regelui în Iași. Unul din aceste răvașe a ajuns în mîna lui Fr. Engels, care ne-a făcut cinste trimetîndu-ne scrisoarea ce publicăm mai la vale, fiind că tocmai acuma iese timpul cel mai potrivit.

123 Regent Park Road, N. W.

Londra la 4 Ian. 1888

Scumpe cetățene,

Prietenul mîeu K. Kautsky, redactorul revistei „Die Neue Zeit“ mi-a dat mai multe numere din „Revista sociala“ și din

„Contemporanul“ cari numere cuprind, între alte materii, traducere-
rile câtor-vă din scrierile mele și anume „Origina familiei etc.“
Dați-mi voie să vă mulțămesc pentru osteneala ce-ați avut pentru
a face înțelese de cetitorii romîni aceste scrieri. Pe lîngă cîntea
ce mi-ați făcut ast-feliu, îmi făcureți și îndatorirea de a mă ajuta
să învăț în sfîrșit o leacă limba romînă. Zic în sfîrșit, căci sînt
la cinci-zeci de ani de cînd m'am încercat, dar în deșert, cu „Gra-
matica comparată a limbelor romanice“ a lui Dietz. Mai în urmă
mi-am fost adus gramatica lui Cîlonca; dar fără bucăți de cetit, și
fără dicționare, nu înnaintăm de feliu. Cu traducerea d-tale
am putut face oare-și cari progres: textul mîeu, etimologia la-
tinească și slavă mi-au ținut loc de dicționariu, și din pricina tra-
ducerei d-tale pot zice acuma că limba romînă nu mai ăeste pen-
tru mine o limbă cu desăvîrșire necunoscută. Totu-și dacă veți
putea să-mi spuneți ce dicționariu mai bunășor să-mi cumpăr, din
romănește în nemțește, în franțuzește ori în italienește, ași fi în-
datorat; ast-feliu ași putea înțelege mai ușor articolele originale
și broșurile: „Ce vor socialiștii romîni?“ și „Karl Marx și econo-
miștii noștri“ trimes de Kautsky.

Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România pri-
mesc, în programul lor, principiile de căpetenie ale teoriei care a
izbutit a adună într'un mănunchiu de luptători mai pe toți socia-
liștii din Europa și din America--ăe vorba de teoria prietenului
mieu, răposatul Karl Marx. La moartea acestui mare eugetăto-
riu, starea socială și politică, progresele partidei noastre în toate
țerile civilizate l'au făcut să închidă ochii cu încredințarea că si-
lințele sale pentru a întruni într'o singură armată puternică, și sub
acela-și steag, pe proletarii din cele două lumi, se apropăeau de
izbutirea cea mai desăvîrșită. Dar dacă ar fi putut să-și închi-
puă nespusele progrese ce am făcut de atuncă, în America și
în Europa!

Aceste progrese au fost atît de mari în cît, cel puțin partida
din Europa, poate și trebuă să aibă o politică internațională co-
mună. În această privință, mă simt foarte mulțămit văzînd

că sînteți, în principiu, de o părere cu noi și cu socialiștii apusenii. Traducerea articolului meu „Despre starea politică a Europei” și răvașul ce l-ați trimis la redacția revistei „Die Neue Zeit” îmi sînt destulă dovadă.

În adevăr, noi cu toții vedem în față-ne aceea-și piedecă uriașă care oprește dezvoltarea liberă a tuturor popoarelor, și a fie-cărui popor în parte; dezvoltare fără care nu am putea nici să ne gîndim la revoluția socială, nu tocmai să o săvîrșim în toate țerile, ajutîndu-ne unii pe alții. Această piedecă iese vechea sîntă Alianță a celor trei ucigași ai Poloniei, alianță cîrmuită, de la 1815, de cătră țarismul rusesc, și ținută pînă în zilele noastre cu toate svezile trecătoare ce-au avut loc între aliați. La 1815 alianța a fost întemeiată în potruva spiritului revoluționar al poporului francez; la 1871, fu întărită prin rîpirea Alsaciei și a Lorenei de la Franția, rîpire care făcu din Germania roaba țarismului și din țar cîrmuitorul Europei; în 1888, alianța se ținută pentru a înnăbuși mișcarea revoluționară în lăuntrul celor trei împărății, cererile naționale cît și mișcările politice și sociale ale muncitorilor. Rusia, bucurîndu-se de-o poziție strategică așa în cît se mai peste putința a fi cucerită, țarismul rusesc formează sîmburele acestei alianțe, rezerva cea mare a reacțiunei europene. Căderea țarismului, nemicirea acestui vis reu care apasă peste Europa întreagă, ieată după noi cea di'ntăiu condiție pentru dezrobirea națiilor din mijlocul și din resăritul Europei. Țarismul căzînd, puterea nelegîuită reprezentată acuma prin Bismarck, lipsită de sprijinul său cel mai puternic, va cădea și ică; Austria se va desface în bucăți, pîrzînd singura pricină de vîeață ce mai are, datoriea de-a împiedecă prin existența sa pe țări de-a înghiți națiile împrăstiate de la Karpați și din Balcani; Polonia va înviea din nou; Rusia mică va putea să și aleagă în libertate legăturile sale politice; Romîni, Maghării, Slavii de la amîează, liberi de orî-ce amestec străin, își vor putea regulă între dînșii treburile și hotarele lor; în sfîrșit aleasa nație a Rușilor mari va putea să îndeplinească nu cucereri nefolositoare dar de folos țarismului, ci a-

devărata-i menire civilizatoare în Asia și își va dezvăli în legătură cu apusul însemnatele-i facultăți intelectuale în loc de a și jertfi sîngele cel mai prețios în spînzurători și în catorga.

Afară de acestea D voastră Romîni trebuie să fi cunoscînd țarismul: ați suferit în destul prin reglementul organic al lui Kisseleff, prin înădușirea răscoalei de la 1848, prin rîpirea de două ori repetată a Besarabiei, prin năvălirile fără număr în România, ca și cum țara ar fi fost un simplu popas rusesc pe drumul spre Bosfor; prin siguranța că neatîrnarea națională a României va încetă pe dată ce s'ar îndeplini visul țarismului, cucerirea Constantinopolului. Până atunci țarismul vă momește aretîndu-vă Transilvania românească pe mînele Maghiarilor; pe cînd tocmai țarismul o ține deosebită de, România; dacă mîne despotismul din Petersburg ar cădea, poimîne n'ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie.

Acuma alianța pare desființată, războiul pare nefîlăturat. Dar chiar dacă va fi război, se va face numai pentru a aduce la ascultare pe Austro-Ungaria și pe Prusia, cari nu se prea dau după păr. Să nădăjduim că nu se va începe război; în asemenea luptă, n'am putea să ținem cu vre-o unul din luptători, din potrivă le-am dori să fie *cu toții* bătuiți, dacă s'ar putea. Ar fi un război groznic. Dar fie ce-a fi, numai atîta ie sigur ori cum ar ieși la capăt tot în folosul mișcării socialiste are să se sfîrșască, și are să grăbească ajungerea clasei muncitoare la putere.

Iertați că lungesc atîta vorba, dar nu mi-a fost cu puțință să scriu unui romîn fără a-i spune părerea mea în aceste chestii arzătoare. Părerea mea, pe scurt, iese că o revoluție în Rusia, acum ar scăpa Europa de nenorocirile nespuse ale unui război general, și ar fi începutul revoluției sociale în toată lumea.

Dacă relațiile cu socialiștii germani, schimbul de ziare etc. ar lăsa ce-vă de dorit, v'ași putea fi de folos și v'ași fi cu plăcere.

Primiți salutările mele frățești.

SUMARIUL SEM. I-ÎN AN. VI.

S. Besărebeanu: Spirca, (20, 97). Isaiea Trandafir, „Clasicul“, schiță din viața seminariilor, (385).

Anton C. Bacalbașa: Hotărît! poezie, (220).

O. Carp: Mama, poezie, (233). Vedenie, poezie, (398).

V. Dogariu (vezi *V. G. Morțun*): Invățătura poporului român (247).

G. I. Diamandi: Biletul de lotărie, (374).

Fr. Engels: CIO / *Scrisoare în privința politicii partidei socialiste.* (571).

Eduard Gruber: Mingiere, poezie, (259). Iertare, poezie, (347). Du-te dar, poezie, (418). S'așterne vremea, poezie (559).

Ioan Gherea: Critica criticeî, (260). Direcțiunea „Contemporanului“, critică, (398, 519).

Leon Girbea: Schițe din viața țerânească: Ioan Cozmîncă, (366). Nieă a Zamfireî, (413).

Gh. Mihailescu: S'a dus (51). Pustiul amintireî, (163). Furnica agrîcolă, trad. din L. Büchner, (381). Noaptea, poezie, (452).

Carol Mayer: Excursiunea elevilor școaleî normale superioare din Iași, (791). Lupta pentru traiu, conferință ținută cu prilejul congresului studenților la Craiova în Septemvrie 1887 (193, 333).

Minoritatea: Scrisoare deschisă către d-niî membri ai „Societăței pentru învățătura poporului Român“ din Iași, (240).

V. G. Morțun, (vezi *V. Dogariu*). Invățătura poporului român, (247). O, lasă ți gîndul!.. (380).

Cornelia V. Morțun: Impărțeala, comedie, traducere din Ivan Turghenev (289).

Ioan Nădejde: Cîntece și obiceiuri la nunți, traducere după Paul Lafargue, aplicate la romîni de traducători, 1, 97). Istoria limbii și literaturii romîne, respuns, (222). Cetitul și scrisul, trad. din Dittes, (453). Cum s'a format lumea? (560).

Sofia Nădejde: Sala, (18). Vîeața, (16). Criminalii (142, 333). Mama și Poietul, după Necrasof, (479). Mama, (480). O iubire la țară, dramă în trei acte și trei tablouri. (496).

Προδότης: Aritmetica d-lui I. M. Melic (59).

I. V. Praja: Respuns, (139).

I. Pop. Reteganul: Satire populare din Transilvania, (430).

Th. D. Speranța: Hai batir să-î lungesc podul, anecdotă populară, (57). L'ai făcut de ris seracul, anecdotă populară (207).

M. Schwartzfeld: Nea Stan al Bratei, poezie populară din Muntenia, (477). Badea idem (512).

D. A. Teodoru: Farmec de lună, poezie (75). Ziua trece, noaptea vine, poezie (185). Toamna, poezie, (472). Iarna, poezie (547).

I. C. Tăzlăoanu: Cilip-Crescu și Frumoasa lumei, poveste, scrisă moldoveneste, (165, 285).

Gh. Vasiliu. Zădarnic, poezie, (270).

St. Vasiliu: Cum s'au alcătuit elementele trad. și pre-scurtare, (434). Duelul în societatea de a-zî, traducere (548).

Adela Xenopol: Cerșitoarea, poezie (391).

Redacția: Protivnicii „Contemporanului“ (87, 172).

Correspondența, (288, 384).

Bibliografie: (36, 192, 288, 384).

INDREPTARE

La pag .	rînd :	în loc de	cetește
485	18	Dă ie-î, de cît știe	Dă, ie-î, de cît știî
547	17	Și gerul nu tace	Și gerul nu fuge
"	23	tu n'ăi ce stînge	tu n'ăi dar ce stinge.

